

МІЙ УЧИТЕЛЬ

№ 84 (Жур) 35

71386

МІЙ УЧИТЕЛЬ

Збірка

Для молодшого шкільного віку

Упорядкував

Олександр Єфімов

ВИДАВНИЦТВО ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ
«ВЕСЕЛКА» КИІВ 1977

Збірку складають вірші та оповідання відомих українських та російських письменників Валентина Бичка, Олеся Донченка, Олександра Копиленка, Віри Карасьової та інших про нележку й благородну працю вчителя — poradника і наставника підростаючого покоління.

Художник
ВАСИЛЬ ЄВДОКИМЕНКО

Валентин Бичко

ПЕРШЕ ВЕРЕСНЯ

Взяли до рук портфелики,
Взяли лискучі ранці
І, наче ті метелики,
Полинули уранці

До школи до веселої
Дівчатка і хлоп'ята.
Це тут нова оселя їм,
Щаслива та багата!

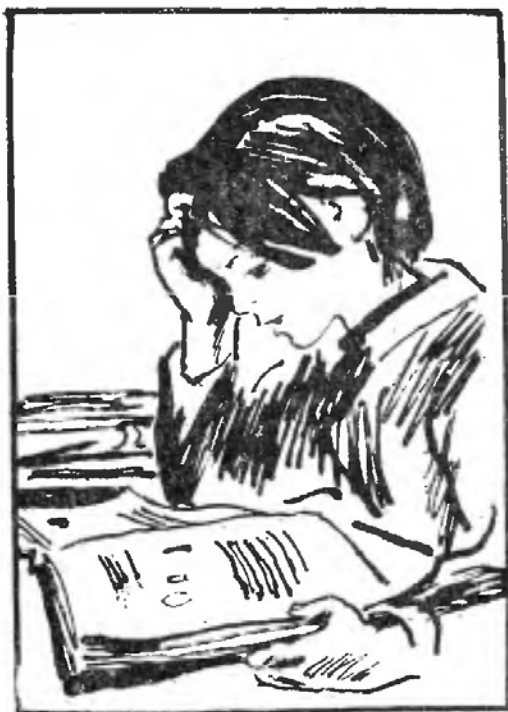
Це їм вона збудована
Братами та батьками,
Неначе з сонця скована
Умілими руками —

Аж іскриться та блискає.
Оце так справді школа!
Аж райдужними бризками
Висвітлює навколо.

— Ой, здрастуйте, учителю,
Ми скучили за вами,
Здаля ще вас помітили,
Іще аж біля брами.

Мчать мимо заклопотані,
Серйозні перехожі,
А все ж перед воротами
Зупиниться з них кожен,

Забуде, що і справи є,
Подивиться, всміхнеться,
І зразу поласкавіє
Суворе навіть серце.

Олесь Дощенко

ЛЮБИМА КНИЖКА

Катруся вже справжня школярка! Вчиться вона в першому класі і вміє читати: «Оса мала. Мамо, тут оса».

Ого, Катруся вміє не тільки читати, а вже й букви пише. У неї є зошит, і в ньому кожен сторінку розліновано на рядки — це зошит для письма. Є ще в школярки і другий зошит — для арифметики. Його розліновано клітинками. А третій зошит — для малювання. На першій сторінці Катруся намалювала яблуко й гриб. Яблуко розмалювала червоним олівцем, а шапочку на грибі — жовтим. Чудовий вийшов грибок! Справжнісінький маслячок — молоденький, тугий, ніжка товста і шапочка трохи набік.

Та найбільше подобається Катрусі новий буквар. Яка ж це хороша книжка! Ви тільки погляньте, який малюнок на обкладинці, він так і світиться фарбами! Ідуть на малюнку діти до школи. У кожного сумка з книжками. Попереду всіх дві дівчинки.

— Дивися, — каже Катруся до своєї подруги Наталочки, — це — я, а це — ти. Правда ж? І ти розповідаєш мені щось дуже-дуже цікаве!

І всередині букваря багато малюнків. Ось на зеленій стеблині сидить оса. Черевце в неї жовте з чорними смужечками, крильця прозорі. А навколо квіти — і голубі, і лілові, і рожеві. А ось велика буква «С», і під нею намальовано сову, сніп, серп, стіл, сани, сапку. Всі слова починаються на букву «С». А Катруся придумала ще: «соловейко», «сорока», «сонечко».

А букви в букварі не мертві, а живісінькі. Катрусі здається, що «О» — це обручик, який ось візьме і покотиться... «Ж» — сердитий жук з гострими кігтями. «Н» — це драбинка. «Р» — сокирка, а «С» — гадючка.

Дуже любить свій буквар Катруся. Розглядає і боїться, щоб плямочку не зробити. Обгорнула його білим папером і не букварем його зве, а буквариком — такий він їй милий.

Прийде хто в гості до мами, а Катруся зараз:

— Тьотю, а в мене — букварик! Вчителька загадала на завтра ось це прочитати і це...

Сяде і голосно читає:

— На су-ку ку-ку! На ти-ну кар-кар!

І ось сталося лихо: Катруся загубила свого букваря.

А було це так. Катруся з Наталею поверталися з школи. Накрапав дощ, і дівчатка поспішали. Біля міського саду Наталя попрощалася; звідси їй додому ближче. Катруся побігла далі стежкою через сад.

Дівчинка знала таку вузьеньку стежку, яка вела навпростець додому. Треба тільки звернути з головної алеї і минути кіоск, де продаються книжки. Тут і починається знайома стежка.

Ну, от, прибігла додому, а дощ вже затарабанив у вікна.

По обіді Катруся сіла вчити уроки, розкрила сумку і хотіла витягти буквар. Але... букваря в сумці не було!

Ви чуєте — буквар зник!

Дівчинка похапцем витрусила із сумки все, що в ній лежало. На стіл випали три зошити: один — для письма, другий, в клітинку, — для арифметики, третій — для малювання. Стукнув пенал, розкрився, і з нього вискочили гумка й олівець.

Катруся зазирнула і під стіл, і під стілець — ні, букваря нема.

— Загубила,— прошепотіла дівчинка. Серце в неї стиснулось, на очі навернулися сльози.

Але як це сталося? Коли?

Катруся пам'ятала, як вона після останнього уроку склала зошити, поклала в сумку буквар. З коридора гукнула Наталочка: «Катрусю, швидше!»

Катруся вискочила з класу вслід за подружкою, закрила в коридорі сумку...

Згадалося дівчинці: тікаючи від дощу, вона бігла стежкою через міський сад...

Катруся схопилась. Ось де вона загубила буквар! На стежці!

Ну, ясно, вона бігла й дуже розмахувала сумкою — буквар і вискочив. А вона й не помітила.

Школярка накинула на себе жакет і вийшла надвір. Дощ перестав, але з дерев зривалися великі краплини. Дівчинка хутко йшла стежкою в саду, уважно озираючись навкруги. Стежка була росяна, холодні краплини з дерев іноді влучали просто за комірець.

«Що ж сталося з моїм буквариком? — гірко думала Катруся.— Адже він, напевно, розмок, зовсім розмок під дощем!»

Додому повернулась дівчинка тоді, коли почало смеркати. Була вона стомлена, в мокрих, брудних черевиках. Але букваря так і не знайшла.

«Що ж тепер буде? — думала Катруся.— Що скаже вчителька Марія Пилипівна?»

А як згадала про те, що у всіх, у всіх у класі є букварі, тільки одна вона, Катря, залишилася без свого чудового букварика, сльози самі покотилися по щоках.

Дівчинка розповіла мамі про своє горе.

Мати похитала головою:

— Хіба ж можна бути такою розгубленою? Завтра ти мушиш про все розказати вчительці. А плакати, Катрусю, не треба. Будь мужньою!

Звісно, Катрусі дуже хочеться бути мужньою, сміливою. І вона буде такою. Яке б лихо не сталося, Катруся ніколи

не стане плакати. Вона сама не любить плаксіїв. Але ж як шкода букваря!

Наступного дня вранці про загублений буквар уже знала й Наталочка. Вона одвела Катрусю в найдальший куточок класу — між дверима й шафою — і, щоб ніхто не почув, зашепотіла подружці:

— Ой, Катрусенько, нікому ж, нікому не кажи про буквар! Бо як скажеш Марії Пилипівні, то, може, і в піонери тебе ніколи не приймуть! І ти ніколи не носитимеш червоного галстука. А якщо довідаються Мишко Лобода або Стьопа Шевчук, ото дражнитимуть «роззявою»!

Очі в Катрусі стали великими й сумними.

— А як же я... Як же я вчитиму уроки без букваря?

— Нічого,— прошепотіла Наталя,— вчитимеш. Я тобі свій буквар даватиму! Хай мій буквар буде й твоїм.

З ніжністю і любов'ю дивиться Катруся на подружку. Яка хороша ця Наталочка! Звісно, краще нічого не казати вчительці. Соромно признатися Марії Пилипівні, що ось я, мовляв, така роззява, буквар загубила! Та ще й справді ніколи в піонери не приймуть.

Марія Пилипівна, весело посміхаючись, зайшла в клас. Усі школярі, дівчатка й хлопчики, дружно встали.

— Здрастуйте,— привіталася вчителька.— Сідайте.

Вона розгорнула класний журнал, зробила перекличку, а тоді глянула на всіх і спитала:

— Діти, скажіть мені, чи ніхто з вас нічого не загубив?

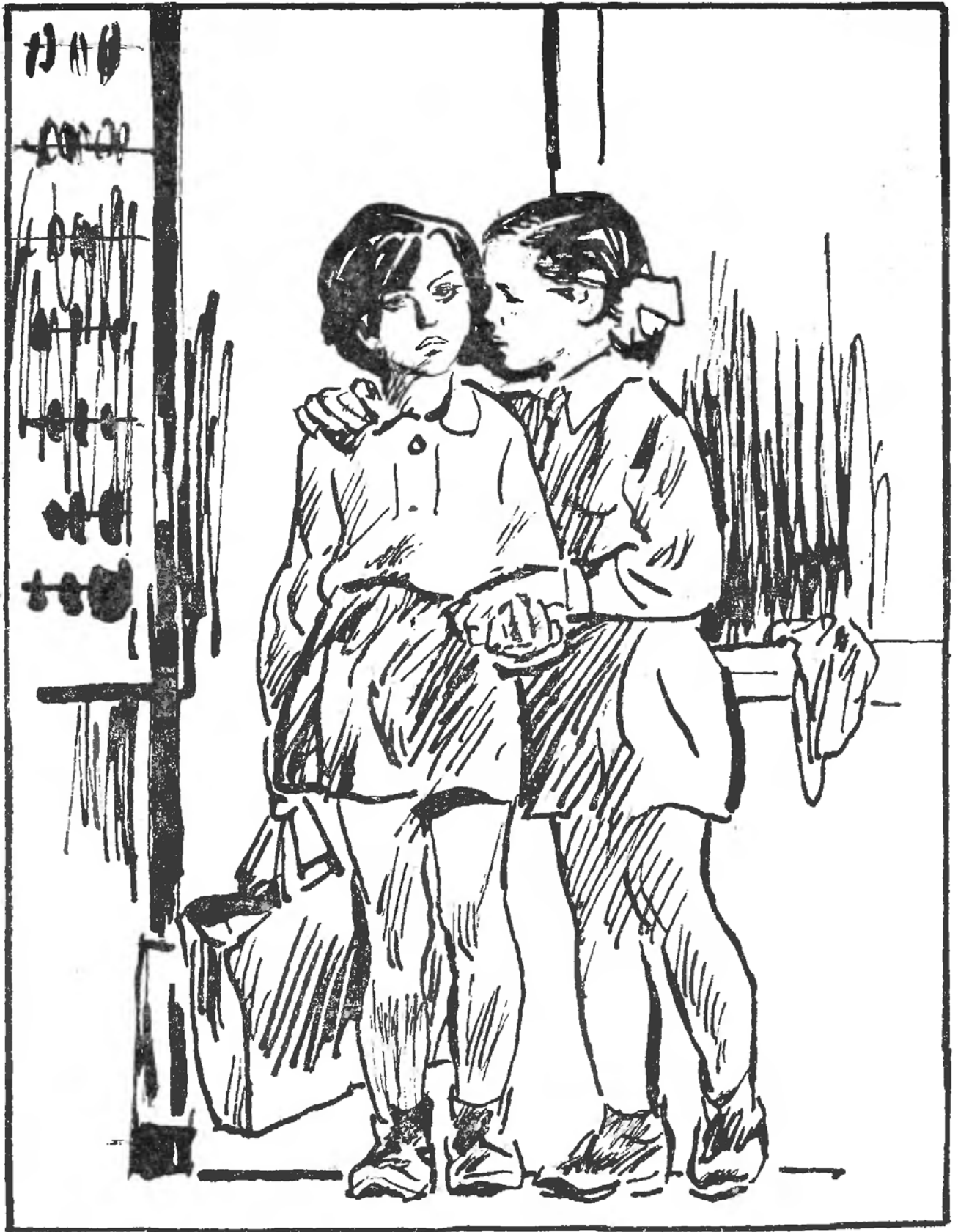
У Катрусі так і тьохнуло серце. Вона дуже почервоніла, але, позирнувши на Мишка Лободу та на Стьопу Шевчука, потупилась. Мишко і Стьопа були найбільшими задирами в першому класі. А що вже насмішники — хтозна-які! Проходу не дадуть.

Тут піднесла руку маленька чорнява дівчинка з двома кісками, звали її Оля Калюжна.

— Я загубила гумку! — сказала вона.

— А я олівець! — повідомив Дмитрик Шумило.

Катруся ворухнулась, і Наталочці здалося, що вона теж

хоче піднести руку. Наталочка швидко сіпнула подружку за рукав:

— Мовчи!

— Погано, що ви загубили гумку й олівець,— докірливо сказала Марія Пилипівна.— Треба бути уважними і берегти свої речі. Більше ніхто нічого не губив?

Всі мовчали. Катруся, зашарівшись, намагалася не дивитись на вчительку.

Марія Пилипівна пройшлася між партами, а тоді сказала:

— Ну, тепер кожний покладіть перед собою буквар, і будемо читати.

Всі взяли книжки. Тільки Катруся сиділа, мов на голках. Наталочка присунула до неї буквар.

— Будемо вдвох! — шепнула вона.

Вчителька підійшла ближче й зупинилась просто біля Катрусиної парти.

— А де, Катре, твій буквар?— спитала вона раптом.

Катрусю кинуло в жар: ой, як соромно перед усім класом! Вона вже хотіла відповісти, що забула буквар удома, але, глянувши у вічі Марії Пилипівни, не змогла сказати неправду.

— Я... Я загубила...—прошепотіла вона.

— А я ж питала. Чому ти притаїлась?— промовила вчителька.

Катруся мовчала. Їй хотілось заплакати, розповісти Марії Пилипівні про все — як вона шукала буквар учора на росяній стежці в саду, як хвилювалась, але вирішила мовчати, щоб не насміхались Мишко й Стьопа, як боялась, що її не приймуть у піонери. Про все хотілось розповісти вчительці, але Катрусі перехопило дихання. Вона мовчала, тільки серце її билось, як пташка в клітці.

— Як же можна загубити свій буквар?— сказала вчителька.— Адже і буквар, і кожний зошит, і навіть гумка й олівець — це ваша школярська зброя. Що б було, якби наші хоробрі солдати губили свою зброю?

У класі було так тихо, що, здавалось, задзижчи муха, і то б її почули.

— А що, коли ти будеш піонеркою,— продовжувала вчителька,— і тобі доручать віднести важливий пакет у штаб юних розвідників. Ти й пакет загубиш?

Катруся враз підняла голову і, глянувши просто в очі вчительки, голосно сказала:

— Ні, я б ніколи не загубила!

Вчителька якусь мить мовчала, а тоді промовила:

— Добре. Щоб це було останній раз! І запам'ятайте, діти: що б не сталося, не треба таїтися! Говоріть завжди правду. Нічого не бійтеся!

Марія Пилипівна пішла до столу, розкрила свій портфель і вийняла такий знайомий Катрусі буквар.

— Ось твій буквар, Катре. Ти загубила його вчора в коридорі. Візьми! Будемо читати, діти...

Віра Карасьова

ПО ДОЛИНАХ І ПО ГОРАХ

Мама зайшла за мною в школу, і ми разом пішли додому. Мені було добре, бо я люблю ходити з моєю мамою. Я схотів, щоб мамі теж стало весело, і почав думати: що ж їй таке цікаве розповісти?

От якби я одержав п'ятірку з письма, напевно, мама відразу повеселішала б.

Але ж п'ятірки з письма я не мав, і треба було щось придумати, може, навіть вигадати.

І я сказав:

— Наша вчителька Марина Володимирівна звеліла прийти мені завтра в школу обов'язково з автоматом.

— Це ж для чого? — здивувалась мама.

Я бачу, що вона всміхається, і розповідаю їй:

— Бо в нас буде репетиція. Наш перший клас готує до свята виставу про червоних партизанів громадянської війни, а всі партизани повинні мати зброю.

— А білі солдати у вас будуть? — питає мама.

— Та ти що! Хто ж захоче бути білим солдатом?! Марина Володимирівна сказала: «Обійдемося без них. Будемо багат-

тя в лісі палити, пісні партизанські співати, про подвиги червоних бійців розказувати. Але зброю все одно треба мати».

— А дівчатка теж беруть участь у виставі?— питає мама.

— Звичайно, ні. Вони танцюватимуть і вірші читатимуть.

— Читати хороші вірші — теж цікаво,— сказала мама.

Вдома я відпочив і сів робити уроки. Але тепер мені вже не було так радісно. Справа в тому, що я сказав мамі лише половину правди, а другу половину всю вигadaв. Вистава партизанська у нас буде, але я в ній не виступатиму. Я буду лише читати вірші. А з автоматами мають прийти Льоня з Сашком, обидва Валерки і Мишко Іванов. Та інші хлопці.

А мені ніякого автомата брати з собою не треба.

Коли я про все це згадав, мені зробилося так прикро, що я заплакав. Мама побачила, що я плачу, злякалася і почала розпитувати, що в мене болить і коли заболіло.

Я спочатку відповів, що нічого не болить. А потім згадав, що каже бабуся, коли я її не слухаю, і сказав, що в мене болить душа, і я пояснив мамі, чому вона болить, яке в мене горе.

Але мама сказала, що це горе дуже маленьке, навіть зовсім не горе і що буде в нашій школі ще багато всіляких свят і вистав, і я ще буду грати і партизанів, і льотчиків, і, можливо, навіть космонавтів... І якщо Марина Володимирівна вибрала мене читати вірші, значить, я гарно їх читаю. І це навіть приємно. Але автомат мама порадила мені все-таки взяти: може, у когось з хлопчиків нема зброї, і моя знадобиться.

Я погодився. Автомат у мене майже новий, тільки довелося його трошки почистити і протерти. І я все зробив. Хай знають хлопці, що я вмю берегти зброю і поводитися з нею.

Вранці мама повела мене до школи. Дорогою ми наздогнали Марину Володимирівну. Привіталися, і мама запитала, як у мене справи з арифметикою. Марина Володимирівна сказала, що непогано. Я подумав, що тепер мама, напевно, спитає про письмо, і вирішив краще втекти в клас... Я вже зайшов у під'їзд, а мама й досі стояла і розмовляла з Мариною Володимирівною.

У класі майже нікого ще не було. Я відразу засунув свій автомат під парту, щоб хто-небудь його не поламав до репетиції, і почав виймати з ранця книжки і зошити.

Скоро прийшла моя сусідка Оленка і теж почала спорожняти свою сумку. І раптом я бачу, що вона виймає білу пов'язку, на якій нашито червоний хрест.

Вона каже:

— Я буду санітаркою в партизанському загоні. Пов'язку я пришпилю собі на рукав.

«Значить, дівчатка теж виступатимуть»,— подумав я, і мені стало ще прикріше. Потім почалися уроки. А коли вони закінчились, Марина Володимирівна сказала:

— Хто зайнятий у виставі, нехай залишиться на репетицію, решта може йти додому.

Але я додому не пішов. Я сів на свою парту і вирішив подивитися репетицію. Марина Володимирівна спитала:

— У всіх є зброя?

І виявилось, що у Мишка Іванова нічого нема: ні гвинтівки, ні автомата, ні пістолета.

— Призначимо його кашоваром,— каже Валерка. У Валерки ж новенька гвинтівка, йому добре.

Я бачу, що Мишко зовсім скис, і мені стало його шкода. Витяг я з-під парти мій гарний начищений автомат, даю йому і кажу:

— На, Мишку! Бий ворогів! Борись за Радянську владу!

Мишко взяв автомат і просто засяяв від радості. А Марина Володимирівна мене питає:

— А ти ж як будеш? У тебе є запасна зброя?

Я їй відповідаю:

— Для чого мені зброя, якщо я буду читати віршики?.. Я ж у партизанській виставі участі не беру... Мене не взяли...

Марина Володимирівна глянула на мене здивовано і каже:

— Чому не береш участі? У мене записано, що ти партизанський розвідник. Може, ти не хочеш бути розвідником?

— Хочу! — кажу я.— Дуже хочу! — Мені навіть подих трошки перехопило від щастя. А Мишко вже віддає мені мій автомат.

— На. Тобі ж він самому потрібен.

Але я кажу йому:

— Ні, Мишку, я автомат у тебе не візьму. Нема в мене такої звички, щоб спочатку дати, а потім забрати. В мене вдома ще пістолет є. Для розвідника вистачить.

— Правильно,— погодилась Марина Володимирівна.— У розвідку краще ходити з пістолетом. А тепер, діти, давайте почнемо репетицію.

І ми повсідалися, наче біля вогнища, і заспівали партизанську пісню. Дуже стару пісню. Ту, яку ще мамин дідусь співав. Але мою найулюбленішу:

По долинах і по горах
Йшла дивізія у бій,
Щоби з бою взять Примор'я —
Білих армій форт міцний...¹

¹ Переклад з російської Г. Плоткіна.

Василь Сухомлинський

**ПРОБАЧТЕ, ДІТИ...
Я ЗАПІЗНИВСЯ...**

Був холодний січневий ранок. Зривалися сніжинки. З півночі віяв холодний, пронизливий вітер.

Ми прийшли до школи на світанку. В класі було тепло. Ми роззулися й гріли ноги біля грубки.

Задзвонив дзвоник. Ми сіли на місця. Минула хвилина, друга. Вчителя не було. Ми послали Ніну — вона в класі старостою: піди в учительську, дізнайся, чому немає вчителя.

Через хвилину Ніна повернулася й сказала.

— Іван Петрович захворів. Директор школи сказав, щоб ми йшли додому.

— Ура!..—закричали ми всі, невимовно раді.— Ура! Уроків не буде! Вчитель захворів!

Раптом відчинилися двері, й до класу ввійшов Іван Петрович. Запорошений снігом, втомлений. Ми завмерли від несподіванки. Сіли, нахилили голови.

Іван Петрович підступив до столу.

— Пробачте, діти,— тихо сказав він.— Занедужав я трохи, та все ж вирішив іти до школи. Запізнився дещо.

Він роздягся тут же, в класі. Сів за стіл, подивився на нас. А нам соромно було підвести очі...

Олександр Копиленко

ПОРІЗАНА ПАРТА

Скорочено

Марко і Кость

Весь третій клас давно вже чекає сутички між Костем і Марком. Давно нахвалявся Кость розправитися з Марком.

Костя боялися в третьому класі. Він верховодив у веселих, а часто й нетовариських витівках. Бив слабших за себе і кривдив дівчат. Навколо нього гуртувалася ціла компанія хлопців, що слухняно виконували накази свого ватажка. І Костеві подобалося, що його всі слухали, підкорялися йому.

Школярі не чіпали Костя, знаючи вдачу цього задерикуватого хлопця.

Зимою з'явився в школі Марко. Його батько переїхав працювати на станцію з якогось іншого місця, і Марко прийшов прямо в третій клас. Перед початком уроку Марка обступили школярі і зацікавлено оглядали новака.

Розпитували:

— Як тебе звати?

— Марко.

— А ти сильний?— спитав Кость.

— Спробуй.

Марко зігнув руку. Хлопці почали обмацувати м'язи на

руці. Тверді м'язи, мов грудки, лежали під сорочкою. Хтось сказав:

— От сильний!

Тоді Кость відразу заявив розгнівано:

— Хто сильний? Він?.. Ану, нехай налітає на мою руку! Одним пальцем звалю такого силача... Силач!

— І не збираюся налітати. Може, й сильніший, а я не боюся. Бо вмію на бокс битись. Знаю такий удар, що й більшого з ніг звалить. Ти ж не знаєш боксу?— відповів Марко.

Кость справді не знав, що таке бокс, і трохи злякався, але не хотів піддаватись і рішуче пішов у наступ.

— І знати не хочу! А будеш задаватися, так я тобі покажу! — вигукнув задержувач.

— Що ж ти покажеш?— спитав Марко.

— А ось що! — Кость хотів мазнути по обличчю Марка, але той підставив руку і ловко врятував своє обличчя.

Чомусь Кость не почав бійки з Марком, хоч іншому не подарував би цього. А тут тільки насварився кулаком і проказав:

— Ти мені гляди!

Вчителька третього класу Віра Миколаївна теж помітила ворожнечу Костя з Марком. Кость завжди намагався довести, що знає все краще за Марка і вчиться краще.

Коли Марко пропонував щось цікаве зробити всім класом, Кость обов'язково був проти і пропонував щось своє, хоч і гірше.

Одного дня, після закінчення навчання, Віра Миколаївна затримала школярів у класі і провела з ними бесіду. Вона говорила дітям, як вони, радянські школярі, діти своєї Батьківщини, майбутня зміна батьків, і старших братів, і сестер, повинні опанувати знання. Їхнє головне завдання — добре вчитись, якнайкраще виконувати дома шкільні завдання. Кращі учні мусять допомагати тим, хто відстає. Школярі не повинні спізнюватись, пустувати на уроках, заважати учителеві.

Тут школярі самі вказали, хто найчастіше спізнюється, хто приносить у школу різні забавки і заважає іншим.

А Марко встав і рішуче сказав:

— Ми з татом читали вчора газету, і там написано, що треба дуже, дуже оберігати народне громадське добро. Бо це все зроблено руками наших батьків і братів. А у нас у класі псують парти, приладдя, рвуть карти та книжки з бібліотеки. Особливо багато шкоди робить Кость. Він найперший шкідник і навіть вихваляється, коли щось поламає, попсує в школі.

Учні підтримали Марка, присоромили Костя. А Віра Миколаївна ще сказала: за всі речі, які Кость попсує, сплачуватимуть його батьки. Цього найбільше й злякався Кость, люто поглянув на Марка і посварився йому кулаком.

Після цієї розмови школярі кинулись до роздягальні і швидко розійшлись, і ніхто не помітив, що Кость залишився в класі.

Кость завжди носив з собою кишенькового ножа. Виміняв його за свої старі ковзани. Заздрили Костеві всі школярі, бо такого цікавого ножа з рожевою колодочкою ніхто не мав. Та й гострий же ніж! Яке завгодно дерево поріже — чи дуб, чи ясен, чи бересток. Навіть залізо бере.

Ще раз прислухавшись, чи всі розійшлися, Кость похапцем витяг з кишені свого гострого ножа. Тепер Марко пам'ятатиме, як наперед вискакувати.

Кость швиденько підбіг до Маркової парти і з усієї сили почав різати верхню дошку. Повирізав глибокі рівчаки, постругав рубці. Цурки летіли, падали на всі боки. Парта стала ряба... На коричневій дошці — рівчаки в палець завглибшки...

Зробивши таке ганебне діло, Кость непомітно вийшов на вулицю. Озирнувшись, помчав швиденько додому.

По обіді Кость бігав на вулиці, прилаштовував млинка біля калюжі, пускав човни, але почував себе неспокоїно. Попсова на парта не йшла йому з голови. А коли довідаються, хто зробив? Або повірять Маркові, що він не винен?!

Не дізнаються!.. Весь клас зненавидить Марка, що псує громадське майно... Галасував Марко про охорону майна, а його парта й порізана... Здорово!

Увечері Кость прийшов додому, але робити нічого не хотілося. Книжка не читається — нецікаво, іграшки з рук

падають. Почала в'язнути менша сестра, щоб показав їй картинки, він штовхнув дитину, а мати крикнула:

— Чого ти сьогодні ходиш, мов неприкаяний! Місця собі не нагрієш! Лягай спати...

Правда, можна лягти спати і забути про осоружну парту. А там вранці подивиться, що робитиме Марко.

Ліг спати Кость, та довго не міг заснути. Цілісіньку ніч снилися йому величезні ножі, якими він різав парти, двері, столи, книжки, зошити, все, все... Зрештою, порізавши всі речі, Кость ніяк не міг врятуватися від якихось злодіїв. Врятував його Марко. Вже ось наздоженуть злодії, зараз схоплять, тоді з'явився Марко — і злодії розбіглися в усі боки.

Наляканий розбійницьким нападом, рано прокинувся Кость другого дня. Прибіг у школу, а там уже гомоніли про попсовану парту. Нахвалялися викрити того, хто зробив шкоду.

Дуже важко було Костеві сховати свій переляк перед товаришами. Особливо страшно стало, коли одна дівчина обурено заявила:

— Це зробив якийсь ворог!

Кость зблід, бо йому перед очима яскраво став сьогоднішній сон.

Саме в цей момент з'явився Марко і зайшов у клас, де шумно розмовляли школярі. Він підійшов до своєї парти і не впізнав її. Ніяково закліпав очима. Здивовано, навіть злякано оглянув товаришів і вигукнув:

— Що це? Хто це зробив?

На очах його заблищали сльози. Хлопець не міг відірвати очей від попсованої парти. Весь клас, напевно, обвинувачуватиме його. Тільки вчора розмовляли про охорону шкільного майна, вчора...

Марко пошепки проказав:

— Я не шкодив... Це не я!

Але всі стояли мовчки. Марко не знав, куди себе подіти. Хотів вибігти з кімнати, та ноги не слухались... Перед очима рябіла понівечена, постругана дошка парти. Глибокі розрізи були мов рани.

А один хлопець заявив:

— Хто ж зробив? Кому потрібна твоя парта?

Тут загомоніли всі разом:

— Звичайно сам порізав! З школи його вигнати! — кричали друзі Костя.

Інші захищали Марка. Вони не вірили, щоб Марко сам таке зробив. Напевне, хтось помстився.

Та прибічники Костя не вгавали:

— На інших звалює. Нехай прийде Віра Миколаївна, ми їй скажемо!

А Віра Миколаївна вже стояла в кімнаті і все чула. Захопившись суперечкою, школярі не помітили, коли вона ввійшла. Вчителька не знала, про що йде мова, лише прислухалася і звернула увагу на Костя, який ховався поза спинами інших учнів. Костеві друзі почали вимагати, щоб Марко признався; той не витримав і крикнув на весь голос, звертаючись до Костя:

— Це ти порізав, я знаю!

Потім Марко впав головою на порізану парту і гірко заплакав. До нього підійшла Віра Миколаївна. Школярі почали один перед одного розповідати, як вони прийшли в школу і побачили порізану парту. Порізано саме той бік, де сидить Марко. А він каже, що не різав. Хто ж, крім нього, це зробив!

Марко не міг витримати більше, мовчки схопив свої книжки і хотів бігти до дверей. Віра Миколаївна спинила його:

— Ти куди зібрався, Марку?

— Я тут не хочу залишатись. Я не різав парти, а вони кажуть, що це я. На цій парті не буду сидіти, на ній навіть писати не можна,— відповів Марко і рішуче пішов до дверей.

— Поклади книжки і не смій нікуди йти! — сказала Віра Миколаївна.

Марко нерішуче спинився і чекав. Учителька строго наказала:

— Сідайте на місця... Сідай, Марку.

Учні заспокоїлись. Учителька почала з ними розмову.

— Треба нам усім гуртом стежити за своїм майном. Ось якийсь несвідомий школяр нашкодив. Дізнаємося, хто зробив шкоду, суворо покараємо.

Говорючи про це, вчителька дивилася на Костя, який опустив очі й боявся глянути на неї. Звернувшись до Марка, вчителька сказала:

— Ти, Марку, не плач. Винуватця знайдемо, а поки що ніхто не сміє тебе обвинувачувати... Давайте тепер прочитаємо оповідання про садок... Ти, Марку, починай читати...

Дивовижна несподіванка

...Учні розбіглися додому, а Віра Миколаївна покликала прибиральницю Домаху, що має підлогу в класі, і, показуючи на парти, дала розпорядження зробити деякі зміни. Ніхто з школярів не знав про це...

Увечері до Марка прийшли товариші. Гуртом читали у книжці про мічурінські сади, про нові яблуні, груші, сливи, що їх варто було б посадити.

Потім Марко показував свого нового вітрячка з торохтілкою: вітер дме, млинок крутиться і торохтить... Дуже цікава річ! Всім подобалася. Потім клеїли паперового змія, величезного змія...

А Кость теж нікуди не ходив з хати. Навіть мати здивувалася, що хлопець сам цілий вечір просидів дома. Кость добре вмів малювати і фарбами, і олівцями. Отож і просидів Кость за малюванням. Якись дерева малював, рожевих птахів і сине-сине небо.

Вороги миряться

Другого ранку Кость прийшов у школу, коли майже всі школярі зібралися. Зайшовши в клас, помітив, що всі дивляться на нього, але не звернув на це уваги і пішов прямо на своє місце покласти книжки. Там спинився і збентежено озирнувся навколо. Його парта порізана! А Марко сидить на чистій, коричневій.

Кость навіть не схотів сідати. Кинувся прямо на Марка: — Ти переставив? Давай назад мою!

Марко спокійно відповів:

— Це не я. Було переставлено без мене.

— Хто посмів так зробити? — крикнув Кость, озираячись навколо, ніби той, хто переставив парти, десь сховався. Ближче підступив він до Марка.

Та чомусь у клас зайшла Віра Миколаївна, хоч дзвоника ще не було.

Гурт школярів, що зібрався навколо хлопців, розійшовся по місцях. Тоді Кость, зціпивши зуби, забувши від злості, що він каже, промовив до Марка:

— Ти переставив, знаю. Все одно я й цю поріжу тобі...

— Ага, значить, ти порізував!.. Я ж казав,— хутко сказав Марко.

Викривши себе, Кость перелякався. Зараз Марко викаже, і врятуватись не можна. Хотілося прошепотіти, попросити, дуже попросити, щоб Марко не говорив. Але стояв мовчки, Марко теж мовчав.

— Що тут у вас знову трапилося? — спитала вчителька, ніби не знаючи нічого.

Школярі розповіли: хтось переставив парти, і Костеві доведеться сидіти на порізаній. Саме з того боку, де пошкоджено.

— Чому ж Марко може сидіти на цій парті, а Кость не хоче? Ми не знаємо, хто пошкодив наше майно! Значить, відповідаємо всі. Нехай Кость і сидить,— сказала Віра Миколаївна.

— На ній писати не можна. Я все одно переставлю,— сказав Кость нерішуче.

— А я тобі забороняю це робити! — строго відповіла вчителька.

— Нехай сидить той, хто порізував! — крикнув Кость і глянув на Марка злякано.

Слова вирвалися самі, несподівано. Тепер вже Марко не витримає і розповість. Все розповість.

Та Кость помилився. Марко стояв мовчки, тільки зиркнув на свого переляканого ворога з посмішкою. Нехай тепер Кость посидить на тій парті! Це йому хороша кара.

Почався урок. Зразу Віра Миколаївна розповіла, що скоро

привезуть дерева і школа садитиме садок. Треба буде гуртом доглядати.

Після цього школярі витягли зошити і почали писати. Всім було зручно, тільки Кость не міг приладнатись. Куди не покладе зошита — всюди рівчак або борозна на дошці, і олівець провалюється. Літери якісь однобокi виходять, невдалі. Сам собі нашкодив! Вже Кость і збоку клав зошита — не помагає. Попсував парту так, що місця рівного не залишилося. Примусять цілий рік сидіти на цій парті, глузуватимуть всі з його писання.

Після останнього уроку школярі веселою юрбою висипали з школи. Надворі тепло. Граки на високих осиках змагалися за гнізда. Горобці галасливими зграями бунтувалися на кущах бузини.

Товариші умовилися про сьогоднішні розваги. Одна компанія збиралася грати в м'яча на вигоні. Друга — в цурки, а до Марка мали прийти друзі доробляти величезного паперового змія і потім пускати на вигоні.

Костеві дуже кортіло пускати змія, бо хлопці вже розповідали, якого чудового змія зробили вони разом з Марком. Навіть пофарбувати його збираються. От він, Кость, найкраще пофарбував би змія!

Минув гнів. Докоряв собі, що порізав парту.

Весь час Кость простував позаду Марка. Доки Марко йшов з товаришами, Кость стежив за ним здалеку. Озирнувшись, Марко побачив — Кость іде за ним — і вирішив: знову буде велика бійка. Дурно Кость не буде стежити.

Дійсно, Марко повернув на свою вулицю, за ним пішов і Кость. Швидко наздогнав. Марко спинився і приготувався до захисту. Але вийшло зовсім не те... Кость спокійно стояв проти Марка і нарешті промовив:

— Марку, давай товаришувати! Хочеш?

— Хочу, давай... Я думав: ти битись полізеш! — здивовано сказав Марко.

— Ні, я тільки хочу подарувати тобі цього ножа. Ним я парту порізав. Візьми, найкращий ніж, і дивись, яка рожева колодочка. Візьми, Марку...

— А ти приходь до мене сьогодні, пофарбуеш нам змія, і я тобі подарую цілу коробку дуже хороших фарб для малювання. Аж дванадцять кольорів! Неодмінно приходь!.. І от що...— додав Марко суворо.— Треба тобі завтра все відверто розповісти, щоб ніхто більше не посмів так робити.

— Розповім...—тихо промовив Кость.— А увечері я прийду до тебе...

Віддавши Маркові ножа, він помчав назад вулицею.

Марко дивився йому вслід.

Віктор Кава

ДИВО З МАЛЮВАННЯМ

Місяць тому трапилася дивна й приємна зміна, така незвичайна у Володиному «середняцькому» житті.

Їхня вчителька хороша. Володя не може й не хоче уявити, що буде з ним наступного року, як Марія Пилипівна залишить їх і знову почне з першого класу. Хоча йому й перепадає від неї чи не більше за всіх.

Марія Пилипівна все вміє, навіть співає потиху, але душевно. А малювати не вміє. Попомучиться, доки з'явиться на дошці щось схоже на хату чи копицю сіна... Юра Шевченко, оте вредне Шило, як прозивають його за довгий язик, колись бовкнув: «То ж не хата — черепаха». Володя так гепнув його тоді портфелем по спині, що тиждень чухався. А Ваня ще й щигля одважив.

Отож, було, Володя зробить на хапок малюнок і хоч-нехоч закрутиться на місці. Сам відчуває, як це недобре, але зупинитися не може...

А місяць тому раптово захворіла Марія Пилипівна. Зранку прийшов директор і попередив, що сьогодні їх учитиме дочка Марії Пилипівни, теж майбутній педагог. Просив слухатися, бо їй уперше доведеться залишитися наодинці з класом.

Володя зажурився. Ну, як це так ураз сталося — вчора ж тільки кашляла та чхала. А він, телепень, ще й поліз кватирку розчиняти. Розжарився, бач... Тепер не минути йому двійки або кутка — все одно не всидить спокійно. Марія Пилипівна знає його норів, уміє втихомирити чи переждати. А ця?..

Але все обійшлося на диво спокійно. Не так, як при своїй учительці, але обійшлося. Поки не настав останній урок — малювання.

Олександра Олегівна попросила намалювати... козу. Всі погляди звелися на дошку. Вона була чиста. А нова вчителька і не збиралася брати крейду в руки.

— З пам'яті, з пам'яті,— сказала.

Очі учнів забігали по стінах, де для старшокласників було вивішено зоологічні плакати. Еге, якісь бики, здоровенні хвостаті ящірки... А кози нема. Та й справді — хіба варта ота вредна тварина, щоб її на плакати виводити?

А «привіконники» підвелися й забігали очима по сільрадівському парку. Теж без успіху: хто ж дозволить припнути ненаситну деревоїдку в парку? Міліціонер зразу оштрафує.

Володя особливо не хвилювався. Що він — відмінник, який тремтить над кожною п'ятіркою? Йому й трійки вистачить.

Поморочився трохи над головою кози, а надто над борідкою, згадавши козу діда Харитона, яка йому в першому класі зуба вибила. Смішні вийшли й борідка, й голова. Мов живі. Здавалося, ось-ось коза затрусить борідкою, копне ногою й кинеться на ворога-хлопця... Сусід його Ваня як глянув, так і пирснув у кулак. Тільки ж подивився на козині ноги й скривився. Якісь палиці-карлючки. А хвоста Володя й зовсім забув причепити.

Та Володя махнув на ті недоробки лівою рукою, бо права вже готувала в політ гостроногого «голуба», який мчить безшумно, швидко й клює точно — у лоба, в ніс...

Олександра Олегівна пройшлася між партами. Тому щось поправила, іншому підказала. А старанній до сліз Тоні Савчук за одну мить намалювала живісіньку козу.

Нагнулася й до Володі. Він увібрав голову в плечі — зараз почне лаяти за козині ноги. Тим більше, що голуб шугнув

і дзьобнув Ніну Тищенко. І вчителька помітила, звідки він узяв старт.

Олександра Олегівна уважно подивилася на малюнок, аж до очей піднесла.

— Залишишся після уроків,— глянула на Володю великими сірими очима.

І в них Володя вловив незрозумілу зацікавленість.

Коли після дзвінка всі учні, співчутливо зиркнувши на похнюпленого «штрафника», вийшли з класу, Олександра Олегівна підсіла до нього за вузьку парту.

— Ану, давай згадаємо, які в кози ноги.

Володя спочатку знічев'я вималював кляту ногу, через яку доводиться марнувати дорогий весняний час. Вийшла не нога, а якийсь оцупок. Розсердився і другу вже приладнав справну. І третю, і четверту. Тільки ж глянув на всю козу й засмутився: з-за потворної першої ноги коза виглядала калікою. Схопив гумку, розмазав козу на чорну пляму. Перегорнув аркуш альбому, засопів над новим малюнком.

Олександра Олегівна взяла той малюнок і одразу поставила велику жирну п'ятірку. І в журнал її перенесла.

— Зрозумів?— значуще глянула на Володю.— А то — дрик-дрик...

— Зрозумів,— чомусь пошепки відказав Володя й залився густою приємною фарбою. Давно він так не червонів... Уже й додому біг вистрибцем, а щоки не остигали...

Тож на малюванні йому тепер не до балачок. І собі треба гарно вималювати, і Марії Пилипівні допомогти малювати на дошці. Хоч розірвися...

Сергій Носань

ОСТАННЯ ДВІЙКА

Для Ванька почалися справжнісінькі муки, коли в їхній четвертий «А» прийшла читати математику Віра Яківна.

Помітить, що списуєш чи підказуєш,— без балачок двійку ліпить, щоправда, не в журнал, а собі в зошит, на замітку. Звідки в неї тільки терпіння береться? Так уже любить свою математику, як дід Кнопка сторожувати на баштані...

Писав їхній клас якомсь контрольну. Задача попалась така, що навіть відмінники черкали написане, потираючи пальцями впрілі лоби.

Ванько не дуже мудрував: він розраховував на Гриця. Той запросто лузав найскладніші задачі — розв'яже й цю.

І Гриць приловчився-таки передати Ваньковій чернетку.

На другий день Віра Яківна сказала:

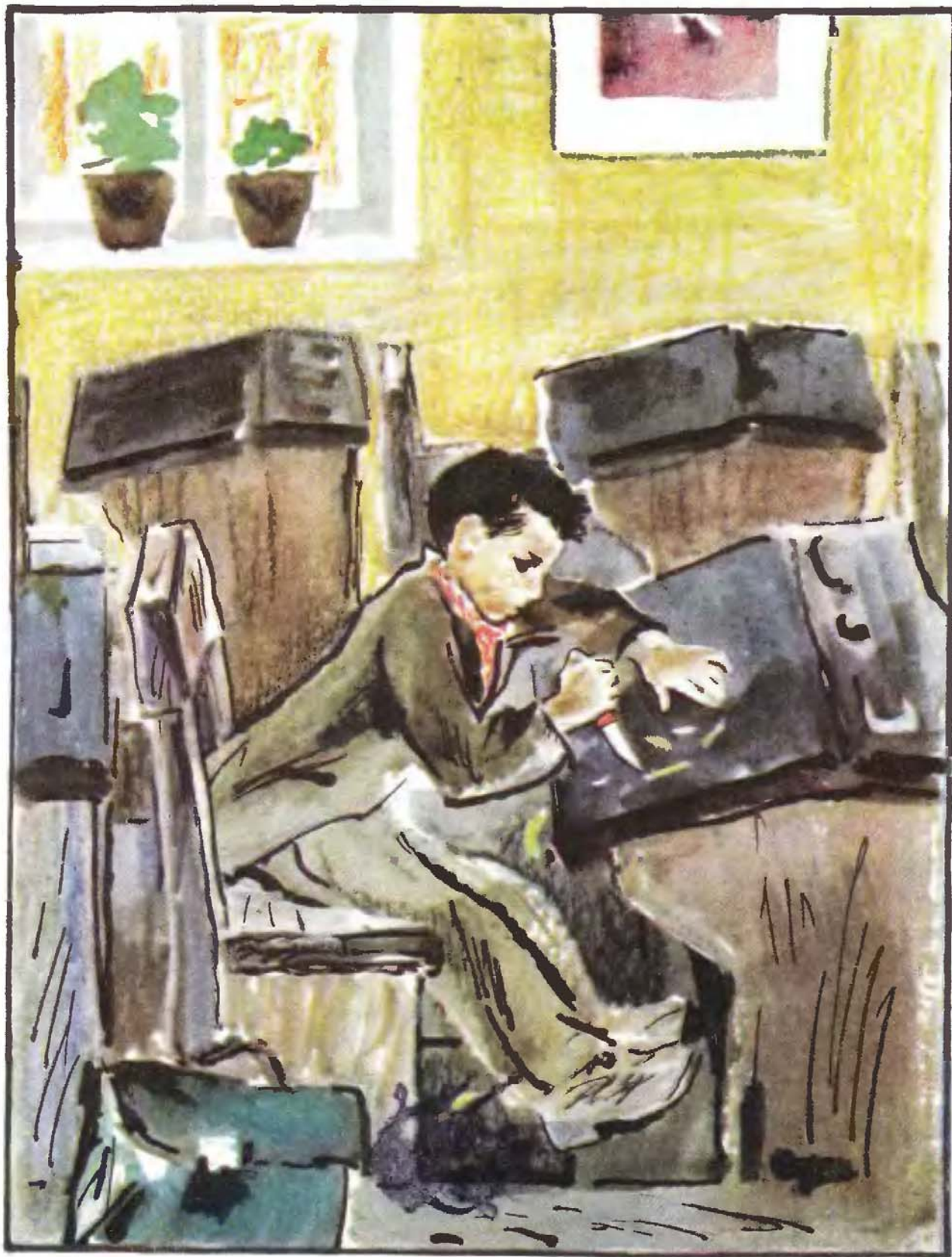
— Іванові Чорному і Григорієві Туранському я поставила по одиниці, хоч задачу розв'язано на «відмінно».

Учні з подиву аж роти пороззявляли.

— Чому? — вела далі Віра Яківна.— Одному за те, що списав. Сумлінно, старанно, навіть граматичних помилок не минаючи. Другому — за ведмежу послугу.

Олесь Донченко „Любима книжка“

Олександр Копиленко „Порізана парта“

— Я сам розв'язував! — вихопилось у Ванька.

— Сам? — усміхнулася вчителька, і в очах їй змигнули лукаві іскорки. Ніби Віра Яківна була не вчителька, а учениця-однокласниця, що добре знає хлоп'ячі витівки, знає, та тільки мовчить.— Ну, що ж, коли сам — сперечатися не буду. Кінчатся уроки — перевіримо. Я вам дам іншу, схожу на цю задачу. Розв'яжете її — поставлю в журнал по п'ятірці.

Після уроків хлопці залишились. Віра Яківна посадила Гриця за останню парту, а Ванька за передню, та ще й біля свого столу.

Написала на дошці задачу й сіла. Ванько, правда, встиг крадькома зиркнути на Гриця: мовляв, що робити? Але той тільки плечима здвигнув: сам бачиш...

Ванькові страх як не хотілося мати ще одну двійку. Він повільно й ретельно переписав умову задачі. Глянув на стелю, на дошку, у вікно... Схилився над чернеткою і почав рахувати, хоч добре знав: сиди він тут бодай до третіх півнів, а задачі не розв'яже.

І списати ніяк.

Віра Яківна ніби й не помічала Ванька. Сидить, журнал гортає, а там, дивись, і кине оком непомітно та пильно на хлопців.

Ванько зітхнув полегшено, коли Віра Яківна встала і попрямувала до Гриця. Через хвилину-дві пролунав її бадьорий голос:

— Що ж, у Гриші задача майже розв'язана, а в тебе, Ваню, ще й кіт не ходив.

«Диви яка... Навіть примовки наші знає. Двійкою пахне, аж у носі крутить»,— подумав Ванько і тяжко зітхнув.

Віра Яківна знову підійшла до Гриця, постояла, перевіряючи рішення, потім повернулася до Ванька.

Подивилася і відійшла на крок уперед.

Ванько спідлоба зиркнув на вчительку. Вона стояла до нього спиною і дивилася у вікно.

І раптом Ванько обімлів: під хлястиком учительчиного жакета на гачечку з тонюсінької дротинки висів аркушик паперу, а на ньому виведено великими літерами: «БЕРИ!»

Ванько миттю зняв папірець і поклав його під свою чернетку. Покрадьки заходився писати, не гаючи жодної секунди.

Тим часом учителька взяла Гриців зошит.

— Молодець, Грицю,— похвалила його.— А от у Чорного..

Та Ванько перебив її:

— Фу-у! Ну й задача, Віро Яківно! Машину зерна легше розвантажити, ніж її розв'язати. Беріть, будь ласка,— і простягнув зошит.

Учителька здивовано підвела брови: задача була розв'язана на «відмінно».

Віра Яківна мовчки сіла до столу, уважно, з червоним олівцем у руці, переглянула спочатку один, а потім другий зошит і підвела на хлопців примружені очі.

Ванько витирав рукавом чоло. Гриць записав у сумку книжки, ніби нічого й не трапилось.

— Що ж,— сказала Віра Яківна,— задача розв'язана правильно. Ставлю вам п'ятірки, як і обіцяла. Я працюю у вас четвертий місяць, і мені дуже прикро, що ти, Іване, зневажав мене.

— Ні, я вас поважаю! — Ванько не сказав, а ніби видавив із себе ці слова.

— Так чому ж ти весь час двійки мав? Стільки часу з тобою марную, стараюсь, пояснюю... А ти, виявляється, тільки вдаєш, що не розумієш. Негарно!.. Дуже негарно. Такий здібний, а навмисне двійки одержуєш, ще й однокласники тебе за нездару мають, насміхаються. Не личить, Ваню, піонерів так поводитись. Аж ніяк не личить! Завтра я тебе викличу до дошки, і перед усім класом покажеш, на що ти здатний!

— Віро Яківно, я...— замимрив Ванько.

— А зараз ідіть додому,— перебила його вчителька.

Ванькові стало якось ніяково.

Відчув: щоки пашать...

Може, Віра Яківна про все догадалась? Тільки ж ні, якби догадалась, то розсердилася б й одиницю в журнал уліпила... Нічого вона не знає. Думає, що насправді сам вирахував...

А як дійсно до дошки завтра викличе? Нахвалялася ж. Оце потрапив у халепу...

Вийшли на подвір'я. Крутила хурделиця.

Грицеві було на другий край села, а тому він підморгнув Ванькові хитруватим оком з-під рудої волохатої шапки і зник за рогом школи.

Ванько ще трохи постояв, потоптався на місці. Одержав п'ятірку, в журнал Віра Яківна поставила (навіть не мріяв про таке!), а настроїв кепський. Навіть їсти не хотілося.

Дома Ванько теж нудився. Довго гортав підручника з математики і дійшов висновку, що не розв'яже він самотужки жодної задачі, та ще й біля дошки. Зітхнув. За Марії Григорівни було добре: списав чи з горем пополам сам вирахував задачу — не допитується. А Віра Яківна зовсім по-іншому вчить.

А чому, власне, він списує?.. Спирне та ще й задоволений, немовби якийсь героїчний вчинок зробив.. А хіба він не го-ден так розбиратись у математиці, як Грицько? Хіба він гірший од нього?.. Виходить, що гірший. І дівчата не дарма підсміюються з нього.

Ванько з таких роздумів навіть заснути не міг. Крутився, зітхав.

— Чого це ти вовтузишся?.. Чи, бува, не накоїв чого в школі, що й сон не бере? — обізвалась мати.

— Та-а ні... — тихо й винувато відповів Ванько і подумав: «І мати через мене повинна пектись... Ні, краще попрошу Гриця, нехай пояснить...»

* * *

Ванько прийшов до школи рано-вранці і як сів за парту, то й урок почався (математика була першою), а він незрушно сидів, схилений, пришиклый, мовчазний. Кілька разів перехоплював на собі допитливий погляд Віри Яківни і весь аж тремтів, коли вона повільно так вимовляла, ніби кожну букву окремо: «А тепер піде-е до-о дошки розв'яже задачу... Хто тут у нас?..» Ті кілька секунд вчительчиного мовчання так

пригнічували хлопця, що він ладен був провалитись крізь землю. Та щоразу Віра Яківна минала його і викликала когось іншого.

Ванькове обличчя аж зарясніло краплинами поту.

— Ти чого? Захворів, чи що?— допитувався Гриць.

— Ага. Температура. Вчора на льоду провалився.

Коли скінчився урок і Віра Яківна вийшла з класу, Ванько наздогнав її в коридорі.

— Віро Яківно!— несміливо гукнув Ванько.

— Що таке, Ваню?— обернулася вчителька.

— Поставте мені двійку! — вирвалось у Ванька, і голос його затремтів.

— Яку двійку, за віщо?— здивувалася вчителька.

— А за контрольну. Не треба п'ятірки. Хай буде двійка. Це буде остання моя двійка, Віро Яківно. Чесне піонерське.

Іван Кирій

ПРИКМЕТА

Повертаючись із школи додому, Валерка Сидоренко побачив поперед себе трьох семикласників — Женю Попика, Вітю Орлова й Колю Женченка. Всі вони жили в одному будинку з Валеркою, й він добре знав їх.

Хлопці йшли серединою тротуару, не звертаючи прохожим, і про щось, мабуть, сперечались, бо завзято розмахували один до одного руками.

Валерка наддав ходу й незабаром їх наздогнав. Він завжди, при найменшій нагоді, намагався побути із старшокласниками, щоб почути від них щось цікаве, а потім похвалитися перед своїми товаришами.

Початку розмови Валерка, звичайно, не чув, але те, що говорив Вітька, його одразу ж зацікавило.

А розповідав Вітька про свої спостереження. Немов у той день, коли він чергує в класі, його ніколи не питає ні письмових завдань, ні уроків усно жоден учитель. Вже тричі підряд він перевірів це на собі й тепер на день чергування навіть зошита не розгортає, книжки до рук не бере.

— В учителів до чергових особливе чуття,— доводив

Вітька.— Адже черговий — і дошку витри, й принеси крейди, географічну карту повісь, наочне приладдя приготуй. Вони просто жаліють чергового.

— Загинаєш,— не вірив Женья.

— Випадковість,— підтримав його Коля.

Ображений, Вітька раптом зупинився й рішуче простягнув хлопцям руку.

— Б'юсь об заклад! На що хочете? Валерка, розбий!

Та Валерці не довелось розбивати рук. Хлопці завагались, бо Вітька був другорічник і, отже, досвідченіший за них. Ще й мастак на різні витівки в класі. Хто знає, що він вигадав.

— Отож-то,— посміхнувся Вітька вдоволено.— Я слів на вітер не кидаю. Перевірте, коли чергуватимете самі.

Валерка аж згорав від цікавості. Оце діло! Адже йому якраз завтра чергувати. Ризикнуть? Бо, відверто кажучи, воно надокучає — щодня домашні завдання виконувати та правила з граматики чи вірші зубрити. Надто не любить Валерка віршів. «Свинья под дубом вековим наелась желудей досыта, доотвала!» Бодай би вона здохла, та свиня, від тих жолудів!

Коли Женья й Коля завернули у свій під'їзд, а вони з Вітькою пішли далі, Валерка торкнув Вітьку за рукав:

— А ти не той... не жартуєш?

— З ким?— не зрозумів його Вітька.

— Ну, що коли чергуєш, то уроків не питають...

Вітька зупинився, збив на зарослу потилицю рябий, з маленьким козирком, картузик.

— Ех ти, тюлька безхвоста! Ти за кого мене маєш? Запам'ятай, Вітька Орлов ще ніколи й нікому в житті не брехав! — А потім додав тихіше: — Тільки про мою прикмету нікому не патякай. Сам знай — і квит. Ферштейн? ¹

— Ферштейн,— відказав Валерка, вдячно дивлячись на Вітьку.— А мені... можна спробувати? Я... розумієш... завтра чергую...

— Так в чому ж річ?— вигукнув Вітька.— Закидай сьогодні до дідька свої книжки за гардероб і плюй у стелю! Завтра

¹ Тут: «Зрозумів?» (Нім.)

гарантую тобі повну безпеку! Ніхто з учителів навіть прізвища твого не згадає! Слово Вітьки Орлова! — І, підморгнувши Валерці та бренькнувши його по губах пальцем, Вітька пішов до свого під'їзду, розмахуючи старим пожмаканим портфелем.

Постоявши, поки Вітька зайшов у під'їзд, Валерка поспішив додому. Книжки він не став закидати за гардероб, а сунув їх за диван, швиденько пообідав, витрусив з копилки сорок копійок грошей і, поки не прийшла зі школи старша сестра, десятикласниця Люся, та не посадила його за уроки, вибіг на вулицю.

...Чи снилося Валерці що в ту ніч, він не пам'ятає, але прокинувся вранці другого дня рано.

— Що це з тобою?— здивувалася мати.

— Черговий я сьогодні,— пояснив.— Треба раніше йти.

...У класі вже щебетало кілька дівчаток (хіба встигнеш за ними!). І Валерка голосом німкені Лідії Іванівни привітався до них:

— Гутен морген, майне лібе кіндер!

Дівчатка накинулися на нього з запитаннями, чи вирішив він задачу і яка відповідь, бо у всіх у них неоднакова.

Та Валерка запитань не слухав. Він урочисто оголосив, що з цієї хвилини вступає в обов'язки чергового, й попросив усіх вийти з класу. Черговому треба підготувати клас до уроків.

«Чекай, а які ж будуть сьогодні уроки?» — майнуло у Валерчиній голові, коли дівчатка залишили клас. Адже він не тільки в книжки не заглядав, а й у розклад не дивився. З тими книжками, що вчора брав, і сьогодні прийшов.

Глянув у розклад на стіні. Першою стояла українська мова, потім математика. За нею географія і малювання. Нічого собі предметики!

Невже не пронесе? Невже Вітька обдурив його зі своєю прикметою? Всяк траплялося з ним, але так, щоб прийшов у школу, навіть не потримавши книжки в руках, ще не було.

...Перший урок для Валерки минув щасливо, хоч, відверто кажучи, він трохи переживав. А що, коли вчителька викличе його?

Після другого уроку він уже ходив на перерві гоголем.
— Ну, як?— підморгнув таємниче Генці й Ваську.— А ви не вірили...

Перед географією, коли Валерка зайшов у клас, хтось голосно гукнув:

— Черговий! Карти немає!

Тільки тепер Валерка згадав, що він не приніс географічну карту. Йшов по неї й забув,— заговорився з Петриком Цибулею.

— Зараз буде карта!— гукнув до класу.— Сидіти тихо.

В учительській вже нікого з учителів не було, і Валерка розгубився. А де ж Євген Петрович, географ? І в класі немає, й тут. І яку карту брати?

Карти висіли на стіні біля дверей, і Валерка зняв про всяк випадок дві. Якась та пригодиться.

З їхнього класу в коридор доносився шум. «Значить, Євгена Петровича ще немає»,— подумав Валерка. Тієї ж миті він обмотав себе обома картами й, тримаючись зсередини за дерев'яні планки так, щоб у щілини між ними було видно, куди йти, штовхнув двері ногою. Вийшло, ніби карти, скручені в трубу, посунули в клас самі.

В класі від несподіванки спершу запала тиша, а потім вибухнув веселий сміх.

Вважаючи, що досяг мети, Валерка артистично розпахнув карти обома руками й зацікавився від подиву. Біля столу з класним журналом у руках стояв географ Євген Петрович і усміхненими очима з-за окулярів дивився на нього.

— Здрастуй, Сидоренко,— привітався він до Валерки.

— Здрастуйте,— розгублено відповів Валерка.— Я... Я приніс карти...

— Бачу,— відказав учитель.— Виходить, ти сьогодні черговий?

Валерка знітився.

— Щоб на другий раз знав: посібники на урок треба приносити в клас на перерві. Повісь карту й сідай.

Валерку аж у піт кинуло. Хай йому грець, так можна й у халепу вскочити.

Підійшов до дошки, розгорнув карти й розгубився. «Повісь карту...» А яку ж з них вішати?

На першій угорі прочитав: «Економічна карта СРСР», друга була «Політична карта Європи».

Став чіпляти на гвіздочок економічну, але хтось із передньої парти зашепотів: «Не ту, не ту!»

«Ага, значить, Європи»,— догадався Валерка й поверх першої почепив різноколірну карту Європи.

Класом прокотився гомін, хтось із дівчаток засміявся (от сороки!), а чийсь шепіт знову зашелестів: «Не ті карти, не ті!»

На шум підвів голову від класного журналу Євген Петрович.

— Що там у тебе, Сидоренко?

Валерка стояв ні в сих ні в тих, винувато кліпаючи очима. Що казати? Як бути?

Треба рятуватись.

Посміхнувся штучно, розвів руками.

— Та я... карти не ті приніс... Поспішав...

Євген Петрович поглянув на дошку, де висіли карти, потім на зніченого Валерку.

— Що ж, піди принеси ті, які нам потрібно.

Він ніколи не сердився на учнів, був завжди ввічливий, і Валерка розраховував на його добрість.

Опинившись в учительській, Валерка знову розгубивсь: які ж карти потрібні на урок? Важко було Євгенові Петровичу сказати: оту, мовляв, і ту, а тепер думай. Та й думати довго нема коли. Його ж чекають у класі.

Валерка махнув рукою — ех, що буде, те й буде! Згріб усі карти в оберемок,— якась же та пригодиться,— і до дверей. Уже хотів виходити, як у кутку, на підлозі, побачив глобус. Може, й він потрібен буде? Нахилився з трудом, узяв, тримаючи карти поперед себе.

Побачивши Валерку на порозі з жмутом карт і глобусом, клас спершу завмер від здивування, немов у ньому не було жодної живої душі, потім у кількох місцях стримано чмихнули. Раз, вдруге. А коли Валерка ступив крок від порога і, не

втримавши карт, які заплутали йому ноги, упустив їх на підлогу — вибухнув дружний регіт.

Разом із класом розсміявся і Євген Петрович.

— Що трапилось, Сидоренко? Навіщо ти приніс нам усі карти?— запитав він нарешті, пересміявшись.

— Як їх там багато...— пробелькотів Валерка.— Так я, щоб швидше... Забрав усі...

І переступив з ноги на ногу, мов гусак на льоду.

— А глобус?

— Може, пригодиться?.. Так щоб третій раз не йти...

Учні знову вибухнули сміхом.

— Ох ти ж і молодець! Такий кмітливий! — похвалив Валерку вчитель. І тут же запитав: — Так яку ж карту нам по т р і б н о сьогодні на урок?

Валерка стояв посеред класу з глобусом у руці й мовчав. Тільки очі — вниз.

От тобі й прикмета! Вір тепер людям!

Василь Омельченко

НАШ УЧИТЕЛЬ

З Толиком, найкращим моїм другом, я потрапив до одного класу. Ми зраділи і сіли за одну парту. Побоюючись, аби нас не розсадили, домовилися сидіти тихо.

Класним керівником був невисокий худорлявий чоловік у занадто великих окулярах, що робили його трохи схожим на японця.

— Будьмо знайомі, хлопці,— неголосно сказав він.— Звуть мене Іваном Тимофійовичем...

Збоку пирснув Славко Соколов. Схилившись над партою, він надув щоки від сміху, що розпирав його, і дивився маленькими лукавими оченятами кудись угору. Всі заворушилися, загомоніли: під стелею літала муха, тягаючи за собою білу нитку.

Мені теж стало смішно, і я ледве стримався, дивлячись на ту муху.

Вчитель, здавалося, не помічав її. Він сидів мовчки, охопивши долонею підборіддя, і дивився в журнал. Я побоювався, що він устане й піде геть. Він і справді звівся з-за столу, але нікуди йти не збирався. Почекав, доки гамір трохи вщухне,

і сказав щось. Я не розібрав слів: сидів на останній парті, а хлопці ще остаточно не вгамувалися.

— Друзі,— говорив учитель далі,— цей рік — незвичайний для нас, для нашої Вітчизни: війна...

Він замовк і ледь схилив голову,— видно, збираючись з думками.

У класі запанувала сторожка тиша, як ніколи... Учитель поволі звів голову, торкнувся окулярів, обвів учнів твердим поглядом.

— На фронті зараз дуже важко, друзі. Ваші батьки стримують фашистську навалу, а матері зайняли місця батьків, щоб працею своєю допомогти здолати ворога, вигнати його з нашої землі. Ви всі, очевидно, подорослішали, порозумнішали. Знаєте: погано вчитися — взагалі ганебно, а зараз — тим більше. Сумлінним навчанням і зразковою поведінкою і ви допоможете наблизити перемогу. А вона, хлопці, не за горами. Завойовники не раз зазіхали на нашу землю, але завжди були биті. Ви ж знаєте...

Я дивився на вчителя, і він зовсім не здавався мені схожим на японця. Навіть стало соромно, що я так подумав. Відчув, що червонію, згадавши муху, ніби зробив це я сам. Зиркнув на Славка. На його обличчі застиг якийсь дурнуватий вираз, він колупав нігтем парту.

Учителя відразу не зрозумієш — хороший він чи поганий. Спочатку він видався мені хорошим, наш Іван Тимофійович. Я у нього заробив першу п'ятірку. І коли він одного разу захворів і не прийшов на урок, мені було ніяково, що всі раділи. Відверто кажучи, я теж зрадив, але не тому, що вчитель захворів, та й хлопці раділи не через те. Просто весело, що уроку не буде. Але все-таки вигукували: «Захворів, захворів!», ніби все життя чекали цього дня.

Але одного разу я розчарувався в Івані Тимофійовичу, вирішив, що він зла й навіть жорстока людина. І зовсім не через двійку, яку він вліпив мені за те, що я не вивчив вірша. Чого вже тут ображатися — сам винен. Причина була інша.

Цілий місяць наш клас збирався на екскурсію: обіцяли показати котельний завод. Їхати треба було поїздом, і гроші на квитки ми вирішили заробити, збираючи брухт. Я збирав його разом з Толиком та Славком.

На приймальному пункті поряд з вагарем стояла піонервожата і в своєму блокноті відмічала, хто скільки здав. Ми возили брухт візком — його десь роздобув Славко. І от, тягнучи від ваг порожнього візка й роздумуючи, куди ще податися, Славко зупинився біля воріт приймального пункту й заявив, що більше нікуди не піде. І вигляд у нього при цьому був такий, ніби йому спала на думку геніальна ідея. Приклавши пальця до губів, Славко повів очима на гору металевого брухту, що височіла над парканом.

Ми з Толиком одразу зметикували, що й до чого. Швидко завантажили візок, з півгодини посиділи в завулочку, потім поїхали на приймальний пункт і, не відчуваючи докорів сумління, здали брухт. Піонервожата похвалила нас, і ми, натхненні похвалою, проробили таку ж операцію ще раз. Та, мабуть, занадто швидко обернулися, бо вагар підозріло поглянув на нас, а потім чогось почав копирсатися у брухті на візку, витягнув з нього нікому не потрібний допотопний самовар (мабуть, епохи Петра І!) й довго крутив його в руках, ніби роздумуючи, чи не згодиться він ще для чаю. Оглянувши самовар, вагар знов подивився на нас, спідлоба подивився, сердито крякнув і пішов із самоваром у дальній куток подвір'я. Саме туди, де ми півгодини тому завантажились.

— Де роздобули самовар? — повернувшись, запитав він.

— Там... — непевно кивнув Славко і відступив назад.

— І це все, — вагар показав на візок, — також «там»?

Він намірився схопити Славка за вухо, але той ухилився і кулею вилетів на вулицю. Ми — за ним.

— Негідники! Злодії! — лунало нам услід.

Про цей прикрий випадок дізнався Іван Тимофійович і сказав, що на екскурсію ми троє не поїдемо. Сказав, що ми зганьбили звання піонерів і радянських школярів. Він розсердився ще більше, ніж вагар, і став зовсім схожий на японця.

А на завод нам дуже кортіло поїхати, особливо мені, бо я ніколи не був на заводі. І в суботу, коли мала відбутися екскурсія, я сто разів прокляв той самовар і Славка, якого послухався.

На останній перерві Іван Тимофійович відкликав нас убік, подивився на всіх трьох крізь свої окуляри і раптом сказав, що дозволить нам їхати на екскурсію, але тільки з умовою, що ми ніколи більше не заплямуємо звання піонера. Тепер учитель зовсім не скидався на японця: це був просто Іван Тимофійович.

Ходили чутки, що вчитель проситься на фронт, а його не відпускають. Щиро кажучи, я не міг уявити Івана Тимофійовича солдатом. Ну який з нього вояка?! Йому лише з нами воювати.

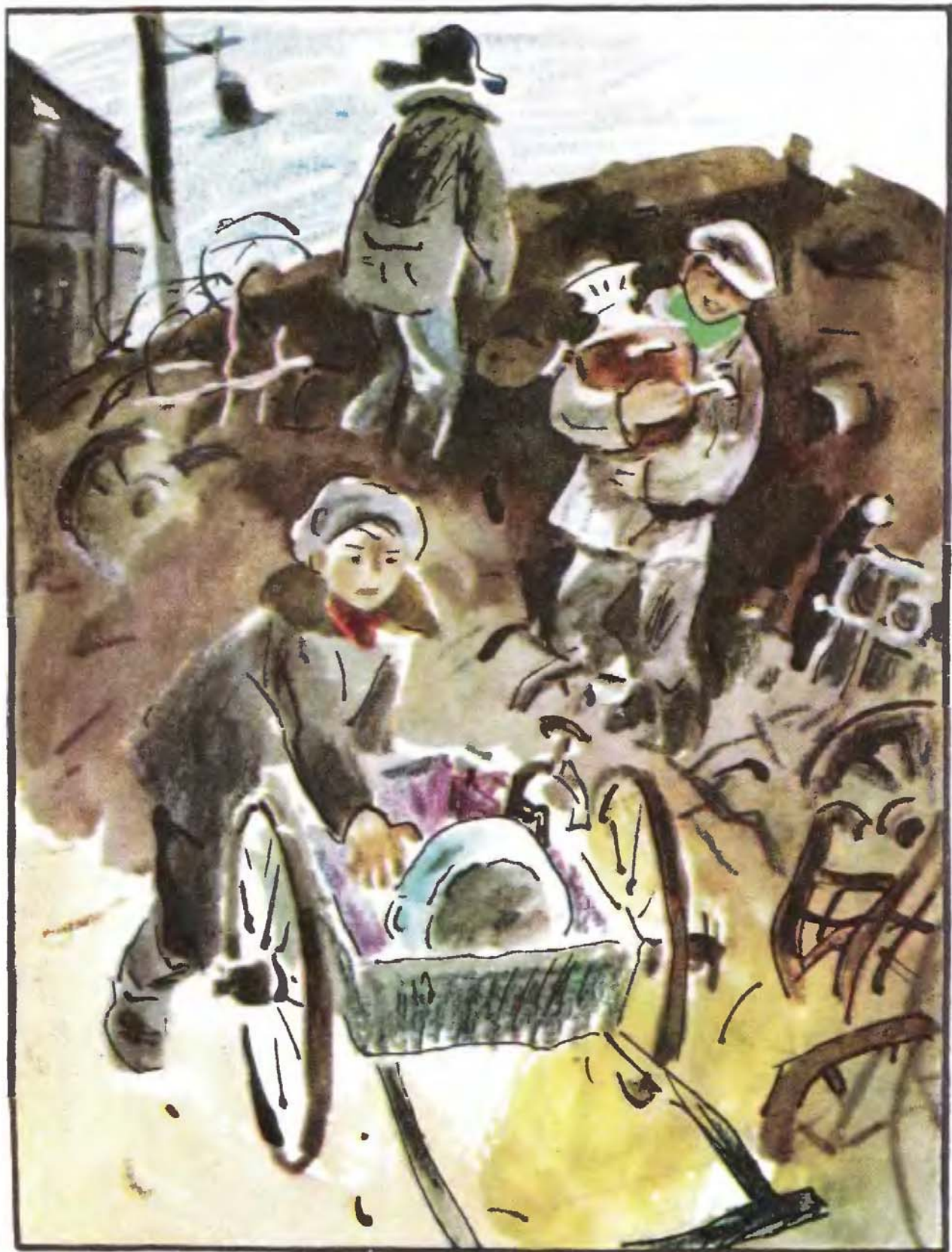
Та якось Іван Тимофійович знову не прийшов на урок. Замість нього у супроводі завуча прийшов у клас новий учитель,— високий, стрункий і зовсім молодий, але чомусь сивий. Очі в нього були веселі, привітні. На гімнастерці без погонів поблискував орден Червоної Зірки й були нашиті три червоні й одна золотава стрічки. Ми вже знали, що вони означають: новий педагог мав три легких і одне тяжке поранення. Та це ми й так відразу збагнули: одна нога у нього не згиналася і дуже скрипіла.

Походжаючи класом, він викидав її вперед, ніби хизуючись новим, до блиску начищеним черевиком без жодної зморшки — протезом... Ми відразу проїнялися повагою до вчителя: фронтовик!

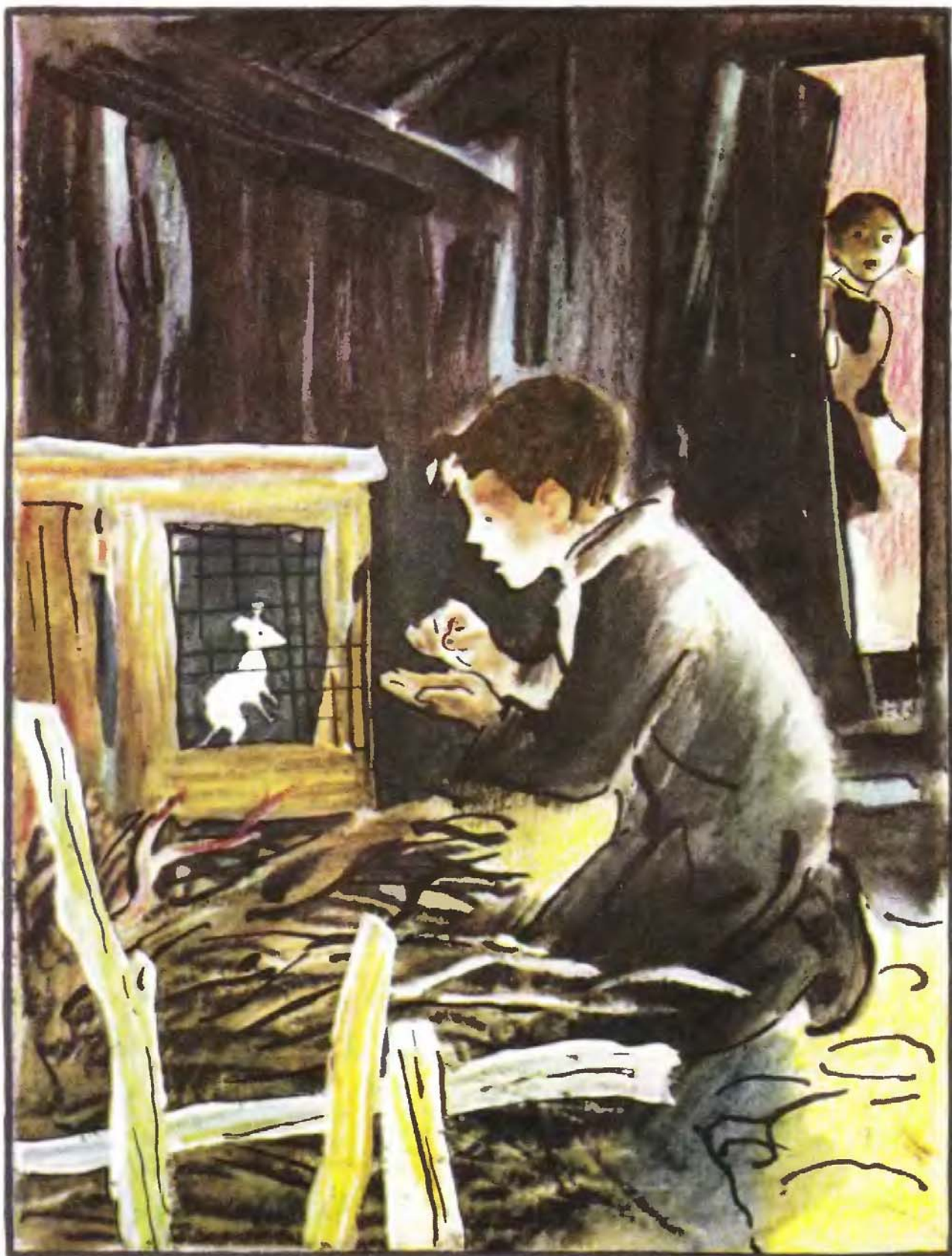
А після уроків зайшов у клас наш Іван Тимофійович. Він був у військовій формі, ніби повищав та посуворішав.

— Будемо прощатися, друзі,— просто сказав Іван Тимофійович, але ми бачили, що він хвилюється. Мені навіть здалося, що він почувается ніяково й невпевнено у військовій формі.

— Тепер у вас буде новий класний керівник, Віктор Олександрович. Фронтовик. Я гадаю, ви... ви покажете себе, хлопці,

Василь Омельченко „Наш учитель“

Ірина Шкаровська „Марія Іванівна“

з найкращого боку,— він усміхнувся винувато.— Я вам обов'язково напишу, хлопці, а ви, будь ласка, відповідайте мені.

Проводжали ми Івана Тимофійовича усім класом, разом з новим учителем. У білому кошуку, з речовим мішком за плечима, Іван Тимофійович ішов в останньому ряду колони — замикаючим. Окуляри на його носі кумедно підстрибували в такт крокам, і мені чомусь було ніяково перед Віктором Олександровичем за нашого колишнього вчителя: справді, який з нього вояка?

Певне, не лише я так подумав, бо, коли ми поверталися з вокзалу, хтось запитав Віктора Олександровича:

— А ким буде на фронті Іван Тимофійович?

— Кухарем, мабуть,— як завше, дурнувато й весело кинув Славко, але відразу знітився.

Наш новий учитель глянув на Славка з докором.

— На війні, хлопче, всі спеціальності потрібні, як і взагалі в житті. Ким саме буде Іван Тимофійович, поки що сказати не можу.

Новий учитель усім сподобався. На його обличчі завжди сяяла усмішка (є такі люди, які завжди усміхаються), він не скупився на хороші оцінки, будь-яку зброю знав як свої п'ять пальців, а затвор гвинтівки розбирав і складав із заплющеними очима за дві хвилини! А ще ми полюбили його за те, що він часто і охоче розповідав про своїх товаришів, з якими разом воював. Про себе, правда, майже нічого не розказував.

Знали ми тільки, що він був сапером-розвідником.

— Це дуже небезпечно бути сапером-розвідником?— запитали ми.

— На фронті скрізь небезпечно,— зауважив учитель.

— А як вас поранило?

— Було діло,— ухилявся він від розмови.

— А за що вам дали орден?

— Та якось привів «язика».

— Розкажіть, як це було.

— Хлопці, те, що відбувається на фронті, далеко не завжди цікаве. Швидше навпаки. Одержали завдання. Пішли. Виконали.

Та завуч все ж дещо розповів нам про нього.

Сталося так, що «язик» знадобився, як кажуть, до зарізу. Пішла в тил ворога група розвідників. Не повернулася. Друга — також. З третьою вирушив він, Віктор Олександрович. Хурделило. Йшли по компасу. Підкралися до фашистського бліндажа. Зняли вартових, узяли «язика». Тягли його попере-мінно. Потім потрапили під обстріл. Віктор Олександрович, побоюючись за життя фашиста, закрив його собою. Якби не закрив, повернулися б розвідники знов без «язика». За це й орден.

Після розповіді завуча ми стали ще більше поважати нового вчителя і майже забули про свого Івана Тимофійовича. Тим більше, що він обіцяв написати, але так і не написав. І ми ніколи не згадували про нього в присутності Віктора Олександровича. Як не дивно, але ми трохи соромилися за свого колишнього класного керівника.

Та все ж, коли Віктор Олександрович одного разу одержав листа від своїх бойових друзів, я згадав про нього:

— А Іван Тимофійович,— мовив я, ніби між іншим,— так і не написав нам.

— Напише. Обов'язково напише,— запевнив нас Віктор Олександрович і додав: — З фронту листи йдуть довго. А часом і взагалі писати не можна.

І раптом — лист. Від Івана Тимофійовича. Його приніс у клас наш новий учитель.

Поскрипівши протезом, він зупинився біля вікна, тримаючи в руці трикутничка. Обернувся до нас. На обличчі його не було звичайної посмішки.

— Ось лист,— вимовив учитель.

Важко, з паузами прочитав він нам цього листа.

«Любі хлопці! — писав Іван Тимофійович, і мені вчувався не голос Віктора Олександровича, а басок нашого колишньо-

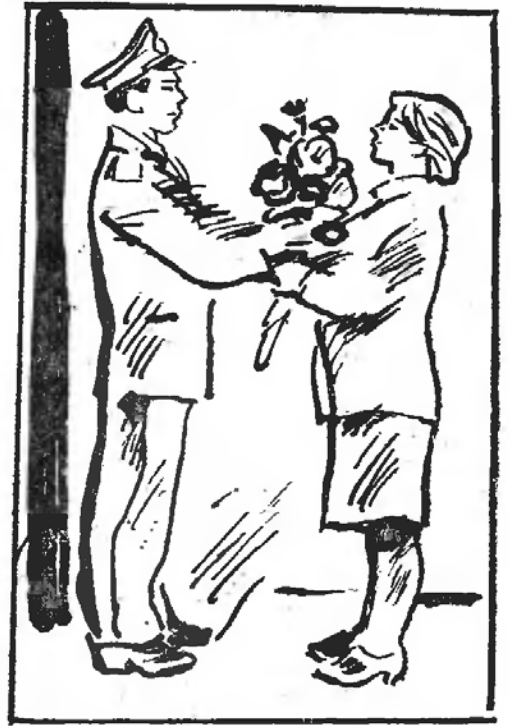
го вчителя: спокійний, глухуватий, проникливий.— Шкода, що цей мій перший лист, можливо, буде останнім. Але так треба. Пам'ятаєте, я колись говорив, що людина в житті повинна зробити все, на що вона здатна. Ви — якомога краще вчитися, щоб потім якомога краще працювати. Наш солдатський обов'язок — знищити найбільше фашистів, швидше завоювати мир. І ось зараз у мене є змога зробити стільки, скільки я не зробив би за все своє життя. Іду на завдання, з якого майже ніколи не повертаються. Я щасливий, що мені довірили це завдання. У мене обмаль часу. Прощайте, любі хлопчики. Мені, звичайно, не віриться, що ми більше ніколи не побачимося, але так треба. Ще раз прощайте. Будьте й ви щасливими!

Ваш учитель, лейтенант Іван Тимофійович Макаров».

У класі залягла тиша. Я глянув на Славка. Той похнюпився і заходився колупати парту.

Віктор Олександрович дивився кудись за вікно. Ми чекали: ось-ось він скаже щось бадьоре. Але він тільки сказав:

— Ось так, хлопці,— і знову змовк. Скрипнувши протезом, ретельно згорнув листа, поклав його на стіл і майже звичним для нього голосом, але з якоюсь суворою ноткою звернувся до нас: — Почнемо, хлопці, урок.

Дмитро Ткач

МОЯ МАМА

Задали нам у школі написати домашній твір про своїх батьків. Не знаю, хто що напише, а мені про свою маму написати, мабуть, найважче. Вона — вчителька. Тож мені доведеться учителеві писати про вчителя. А сама ж я тільки учениця...

Сказала я мамі, що мені треба про неї написати. А вона — у сміх:

— Ну, от і добре. Побачу, скільки ти граматичних помилок зробиш...

Просто біда мені з моєю мамою. Що не напишу, а вона відразу: «А де кома? Отут перед «а» треба кому ставити... А де твій знак питання?»

Тоді я замислилась. Подумала: нічого не писатиму про маму. Краще про тата. Він — бригадир на взуттєвій фабриці. Все-таки робітнича професія... І тато не питатиме, де мої коми. Отак замислилась та й сиджу.

Коли раптом дзвінок. Мама відчинила двері, а я бачу, як вона змінилася на виду.

— Володя?.. Яременко?.. — питає.

А на порозі стоїть ставний льотчик з букетом квітів. Він каже:

— Так, це я, Оксано Семенівно. Ваш учень, колишній шибайголова Володя Яременко.

Поцілував маму і дав їй квіти.

— Та який же ти дорослий став,— каже до нього мама і запрошує в кімнату.— А слово «знання» тепер з двома «н» пишеш,— жартує мама,— чи з одним?

А в самої сльози радості на очах.

— З двома,— сміється льотчик.— Ви мене не тільки цьому навчили. Очі на світ розкрили, дали путівку в життя! Та й не тільки мені... Ви ж моя перша вчителька.

Потім ми сиділи за столом: пили чай з печивом. Я тільки дивилась на них та слухала.

А вони все згадували й згадували...

Про Льоню Ушакова, який став геологом. Про Стюпу Кучеренка. Той плаває на китобійному судні. Про Валю Чайку. Вона — медсестра. Лаврін Хоменко подався вчитись на гірничого інженера. Ніна Салій закінчує залізничний технікум...

Звісно, я нікого з них не знаю. Але починаю розуміти, скільки ж то мамі довелося з усіма попрацювати, щоб, як каже цей льотчик, дати їм «путівку в життя».

Тепер я збагнула, що вчитель навчає не тільки мови, історії, географії, а й любові до професії. Як моя мама.

Так, учитель дає нам путівку в життя!

От про це й треба написати...

Василь Сухомлинський

УЧИТЕЛЬ І УЧНІ

Під гіллястою липою сидів Старий Учитель, записував до школи дітей.

На зеленій галявинці було тихо. Новачки ніяковіли, чувся стриманий шепіт батьків.

До вчителя підійшов сивий дідусь.

Учитель пильно подивився на дідуса, заплющився на мить і знову глянув йому в вічі.

Він пізнав свого першого учня.

Шістдесят років тому під цією липою він записував його до школи.

— Остапе, це ти? — тихо запитав Старий Учитель.

— Я, вчителю... Привів внука... малого Остапа.

Старий Учитель і його перший школяр обнялися і поцілувалися.

Остап зітхнув і тихо промовив:

— Роки йдуть, учителю.

Старий Учитель заплакав. Задумливий, схвилюваний, з тремтячими сльозинками в очах, він довго сидів мовчки, дивився на маленького Остапа.

Над гіллястою липою синіло літнє небо, в квітках хмелю гули бджоли, на далекому обрії тремтів синій ліс — як і шістьдесят років тому.

— А тепер, мої любі учні,— промовив Старий Учитель рівним, тільки трохи схвильованим голосом,— хто ж мені скаже, для чого людині треба вчитися?

Першим підвів руку... дідусь Остап.

Підвів і зняковів.

Ірина Шкаровська

МАРІЯ ІВАНІВНА

У Генки з'явилася таємниця, це ясно. Всі якось помітили, що Генка дуже змінився. І раніше від усіх помітила це Марія Іванівна. У дворі вона підійшла до нього і запитала:

- Може, в тебе болить голова?
- Ні-і,— відповів Генка.
- Ну, а все-таки, як ти себе почуваш?
- Нормально!

Марія Іванівна була нашою вчителькою. Ми вчилися у неї з першого класу. І мешкали в одному будинку — старенькому дерев'яному особняку. Я з Генкою на другому поверсі — квартири наші поруч, а Марія Іванівна — на першому. З вікна їй видно було, що на подвір'ї робиться і як Генка себе поводить. Він завжди по двору гасав, як навіжений. Куртка брудна, без гудзиків, руки в чорнилі, на місці ніколи не встоїть — весь час шукає, з ким би побитися чи посваритись. Кишені у нього були всіляким непотребом набиті: залізячки якісь, катушки без ниток, кінострічки, етикетки від сірникових коробок, — і все це впереміш, і все брудне. Кричить, бувало, на всіх:

— Ану віддай стрічку, бо як дам!

— Ану підійди тільки!

Дивитися гидко було на цього Генку! Всі мешканці нашого будинку терпіти його не могли. Та він і заслужив! Лікареві Петрову примудрився тенісним м'ячиком пенсне розбити, тьоті Паші віршовку з білизною обірвав, студенту Льоні галасом своїм заважав до заліків готуватися. Малюкам теж проходу не давав.

Та коли Генчин батько намірявся відлупцювати шибеника, Марія Іванівна завжди за Генку заступалася.

Тому, коли, бувало, він щось накоїть, всі мами не до Генчиних батьків бігли, а до Марії Іванівни:

— Маріє Іванівно! Ваш Генка моему Петі пісок на голову сипле!

— Маріє Іванівно! Ваш Генка Льощі козирок від картуза відірвав!

— Він Майку штовхнув, скажіть йому, Маріє Іванівно!

А ще мешканці будинку любили, зібравшись під вікном Марії Іванівни, колективно Генчину поведінку обговорювати:

— Треба, щоб на цього Генку вплинула піонерська організація! — виголошував завжди одну і ту ж думку лікар Петров.

— А по-моему, його слід відвести до директора, — радив Льоня. — Коли я був у четвертому класі, я дуже боявся директора.

Більше всіх гарячувала тьотя Паша.

— Ох ти, боже мій, які зараз діти! І чому ви, Маріє Іванівно, на пенсію не йдете? Від одного вашого Генки можна розум втратити.

— Нічого, — відповідала Марія Іванівна, — як-небудь і з Генкою справимося.

І раптом одного чудового дня все змінилося. У дворі стало тихо. Ніхто ні з ким не бився і не сварився. Дорослі не бігали до Марії Іванівни на Генку скаржитися, під її вікном зборів більше не влаштовували. Генка зник. Ну, не зовсім, звичайно, зник. У школу він ходив, на уроках відповідав. Але у дворі бував не більше як хвилин п'ять. Постоїть собі спокійненько,

подивиться, як старші хлопці в шахи на лавці грають, за звичкою дасть комусь із малюків щигля і непомітно зникає.

Куди він іде? Де пропадає? Я дуже цікава і, якщо мені що-небудь незрозуміло, просто вмираю, поки про все не довідаюсь.

— У Генки є таємниця! — сказала я своїм подружкам Ірі і Світланці.— Ми повинні її розкрити. Згодні?

— Потрібен мені цей Генка,— сказала Іра.— Краще я на художню гімнастику ходитиму. Мені Марія Іванівна порадила...

— А мене Марія Іванівна записала в художню студію при піонерському клубі. Ага! — похвасталася Світланка.

— Ну й нехай,— махнула я рукою.

І теж перестала звертати увагу на Генку.

Якось підходжу я до вікна, бачу: стоїть Генка серед двору в своїй куртці без гудзиків. Потоптався кілька хвилин і шмигнув за будинок. Я скотилась з другого поверху і теж — за будинок. Там був пагорб крутий, кропивою весь поріс. Генка на пагорб забрався, я — за ним. Ноги і руки у мене відразу пухирями взялися, але я терплю, бо мені дуже цікаво дізнатися, куди йде Генка. А він спустився з пагорба, далі був смітник, трясовина якась, хмарами мошва в'ється. Це була заборонена місцина, мами не дозволяли нам тут гуляти. Біля смітника стояв низенький напівзруйнований сарайчик. Генка прочинив дверцята і зайшов усередину, а я притислася до стінки і поворухнутись боюся. Чую, Генка до когось звертається:

— Привіт! Як живеш, любчику?

І голос у нього такий лагідний, ніколи я не чула, щоб Генка з кимось так ніжно розмовляв.

— Ну, ну, іди до мене. Добридень, серденько!

Я не втрималась, голову в двері просунула. І що ж я бачу! Стоїть Генка навколішках спиною до мене, а перед ним на купі хмизу дерев'яний ящикок. У ящикку сидить на задніх лапках біле мишеня. Очиці рожеві, круглі, шерстка гладенька, хвостик на черв'ячка схожий. Генка порився в кишенях куртки і витяг звідти грудочку цукру, бублик, якусь ганчірку.

— Мім! — каже Генка мишеняті.— Дай лапку, я тебе посаджу на чисту підстилку. Треба бути акуратним, Міме. Тепер давай снідати, а потім будемо вчитися.

Я так навалилася на двері, що вони зарипіли. Тоді я страшенно злякалась, що Генка мене побачить, і кинулася навтьоки. Біжу по кропиві, місця живого на мені нема, але я не зважаю.

Прибігла у двір і кричу:

— Гей, йдіть скоріше до мене!

Діти збіглись, я сміюсь — заходжусь просто.

— Що я зараз бачила!

Згадала я, як Генка розмовляв з мишеням: «Як поживаєш, серденько?» — і раптом перестала сміятися. І мені здалося, що це аніскілечки не смішно.

— Я пожартувала! — сказала я.— Нічого я не бачила.

І мені дуже захотілося розповісти про Генку Марії Іванівні.

У її вікні світилося. Я підійшла, стала навшпиньки і зазирнула до кімнати. Марія Іванівна сиділа за письмовим столом, худенька, маленька, на дівчинку схожа. Тільки волосся у неї сиве, зовсім біле. Завжди воно на потилиці у невеликий вузлик закручене, а зараз вузлик розкрутився, і кіска смішна стирчить.

На столі перед Марією Іванівною — стос зошитів. Того дня ми писали річну контрольну з російської мови, а через кілька днів кінчали четвертий клас і переходили до п'ятого. Марія Іванівна була з нами останні дні.

Я довго ходила під вікном Марії Іванівни, але зайти до неї не наважилась. Коли вона працювала, їй не можна було заважати. Це знали всі діти в дворі. І всі намагалися говорити тихо, коли вона перевіряла зошити.

* * *

Марія Іванівна вставала о сьомій годині ранку, щоб прийти до школи завчасно і перевірити, чи провітрений клас, чи є чорнило, чи чиста дошка. За нею в будинку час перевіряли:

— Ще нема семи — Марія Іванівна не встала.

Або ж:

— Ого, пора вставати. Марія Іванівна пішла до школи. Вже пів на восьму.

А я любила поспати, мене мама силоміць з постелі стягувала. Іноді я навіть поснідати не встигала. На ходу що-небудь проковтну, наспіх косу заплету і стрімголов біжу до школи.

Але був один день на рік, коли я вставала дуже рано. Цей день — перше вересня. Я виходила з дому у випрасуваній формі, з новою стрічкою в косі, в нових черевиках і з величезним букетом. Генка теж виходив урочистий такий, теж з букетом, а на куртці в нього всі гудзики були пришиті. Марія Іванівна стояла під старим каштаном. Вона чекала нас. В цей день на ній теж завжди було щось нове — блузка штапельна або сукня, спеціально до першого вересня пошита. І волосся не у вузлик закручене, а красиво викладене в перукарні.

— Вітаю вас, Марино і Гено, з новим навчальним роком! — говорила Марія Іванівна.

— І вас! І вас також, Маріє Іванівно! — відповідали ми.

І ми йшли втрьох: я, Генка і Марія Іванівна, наша вчителька.

А з вікон всі дивилися на нас і махали руками.

* * *

Про Генчину таємницю я не встигла розповісти Марії Іванівні. Коли закінчилися заняття в школі, ми з мамою поїхали до бабусі в село. Там ми прожили все літо і повернулися тридцять першого серпня.

Наступного дня рано-вранці я почувала, як мама, розчинивши вікно, сказала:

— Пів на восьму, а Марії Іванівни щось не видно... Ой,— похопилась мама,— таж вона від сьогоднішнього дня на пенсії!

Я поснідала, вдяглася, взяла букет і вийшла з дому. Все було, як завжди: чисто підметене подвір'я, лавки, клумба, старий каштан. Тільки Марії Іванівни не було під каштаном.

Я стояла на доріжці, ноги в мене наче приросли до землі. І раптом з-за будинку вибіг Генка. В одній руці він тримав портфель і якийсь пошарпаний букет, друга рука його була витягнута вперед і стиснута в кулак.

— А я йду до Марії Іванівни! Я їй щось несучу! — гукнув він і тицьнув мені під ніс кулак. Там щось тоненько попискувало: «пі-і-і».

Я кинулася в будинок за Генкою. Він постукав у двері до Марії Іванівни.

— Маріє Іванівно! Можна до вас на хвилинку?

— Зараз вийду! — відповіла Марія Іванівна.

Вона вийшла на кухню в теплому халаті і домашніх капцях. На кухні тьотя Паша чистила картоплю, а лікар Петров мився під краном.

— Маріє Іванівно! — затинаючись від хвилювання, сказав Генка.— Я вам приніс подарунок.

Генка розтулив кулак, і всі побачили біле мишеня. Воно сиділо на його долоні і, не змигнувши, дивилося на Марію Іванівну маленькими рожевими очицями.

— Він хороший, Маріє Іванівно,— тихо сказав Генка. Марія Іванівна мовчала. Тьотя Паша завмерла з недочищеною картоплиною в руці. Лікар Петров начепив пенсне і нахилився так низько над мишеням, наче збирався його поцілувати.

— Його звати Мім! — гордо промовив Генка і злякано глянув на Марію Іванівну: — Може, вам не подобається його хвіст? Звичайно, хвіст не дуже красивий, зате він як кермо.

Марія Іванівна зітхнула.

— У нього чудовий хвіст! — сказала вона, і мені здалося, що голос її злегка затремтів.— Мені дуже подобається твій Мім, Гено.

— Маріє Іванівно,— радісно заторохтів Генка,— він їсть із блюдця. Я його спеціально привчив. З ним ви не будете сумувати... Не бійтесь, Маріє Іванівно, він дуже акуратний...

— Звісно, який акуратний!..— пирхнула тьотя Паша.

Генка кинув на неї вбивчий погляд.

— Він, якщо хочете знати, половину свого життя витрачає на туалет,— вчені підраховали. Я в журналі читав.

Мишеня, ніби підтверджуючи Генчині слова, стало старанно чистити мордочку.

Всі засміялися, всім відразу стало весело.

— Дуже тобі вдячна! — сказала Марія Іванівна. Вона посадила на ліву руку Міма, а правою притулила до себе Генчину голову. Лікар поплескав Генку по плечу, а тьотя Паша лагідно погрозила йому пальцем:

— Ех ти, шалапут.

Всі побажали нам з Генкою успіхів, і ми, розмахуючи портфелями і букетами, побігли до школи.

* * *

Це було давно. Я вже доросла, вже й досі мрію бути схожою на Марію Іванівну.

Оксана Іваненко

БАБУСЯ

Найцікавіші уроки — це, звичайно, Настасії Олександрівни. Вона веде уроки малювання, рукоділля і бібліотечні години. І, сказати правду, Галочка ці уроки любить найбільше.

Настасія Олександрівна вже старенька-старенька, волосся у неї біле, а кругле личко все в зморшках. Галочці завжди хочеться пригорнутися до неї. Раз Галочка забулася, кінчила свій малюнок і каже:

— Бабусю, я вже кінчила!

Настасія Олександрівна усміхнулася, погладила Галочку по голові й зовсім не розсердилася. Вона хоч старенька, але така жвава й весела.

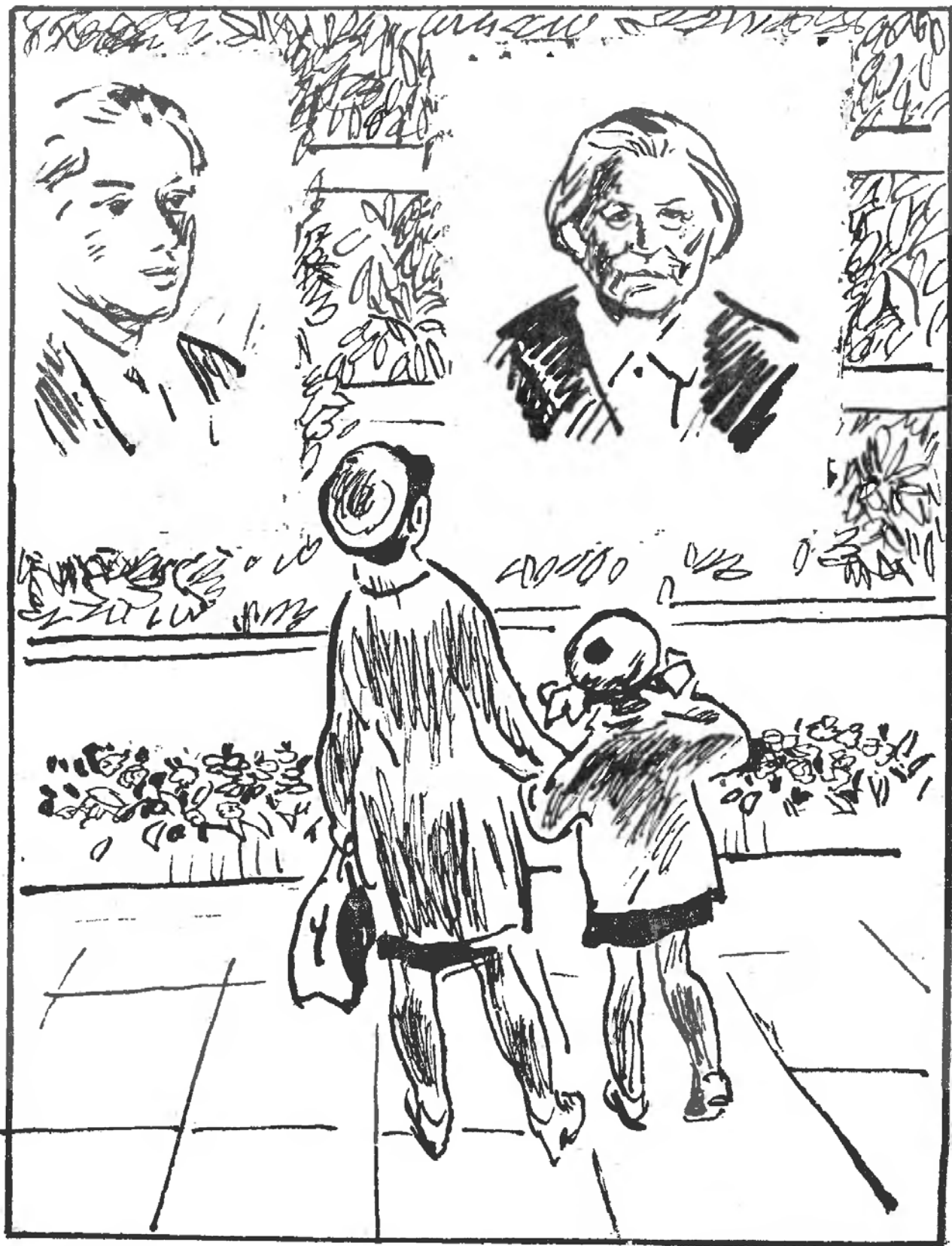
А на бібліотечних годинах так цікаво буває!

Недавно вона читала «Гидке каченя». Всім жалко-жалко стало це каченя, Галочка навіть заплакала. Потім вони всі вивчили розповідати «Гидке каченя» і трохи не посварилися — кому ким бути, бо всі хотіли бути «гидким каченям».

Та бабуся тричі сплеснула в долоні, і всі замовкли.

— Треба нам індика вибрати, ми йому гарний костюм зробимо, — сказала вона.

— Я буду! — закричав Курявчик.

— Добре, будеш ти! А тепер нам треба двох зухвалих гусачків!

— Ми вдвох! — благально сказали обидві Галочки і склали руки.

— Гаразд, хай ви! А хто ж буде розумним котиком, що вигинав спину горбиком та пускав іскри? Мабуть, ти, Тимочко, ти ж у нас серйозний.

І так усім роздала — кому за курочку читати, кому за качку-матір, кому за найзнатнішу качку, і всі діти були задоволені. Потім бабуся каже:

— Манечка у нас найменша і найсмирніша, вона буде каченям.

Нікому з дітей не було досадно. Тоді Настасія Олександрівна хитро усміхнулася і сказала:

— А бабусею із старої хатки, знаєте, хто буде? Я!

Усі діти зраділи, і так урок весело пройшов, що розходитись не хотіли, і всі просили додому книжки читати.

А дома Галочка намалювала чудового лебедя.

* * *

Вчора був вихідний день.

Галочка з мамою пішли гуляти. Проходять вони великим майданом, що перед міськрадою, а там виставлені портрети кращих людей міста, великі портрети, намальовані на полотні. Галочка йде і читає написи, чії портрети. Ось комсомолка з тютюнової фабрики, далі портрет робітника з тракторного, а потім льотчика, що пролетів далекий повітряний шлях. Раптом Галочка здивовано зупиняється, потім верещить, ну прямо-таки на весь майдан:

— Мамо! Мамочко! Дивись! Бабуся!

— Що ти! Яка бабуся?

Але Галочка не може заспокоїтися, вона стрибає навколо портрета і захлинається від радості:

— Мамочко, ну це ж справді бабуся, я її зразу, зразу пізнала. Звичайно, вона, бачиш, і написано: «Настасія Олександрівна»... — А ще Галочка читає: — «Стаж — сорок років».

— Мамо, що таке «стаж»?

— Це значить, що вона вчить дітей уже сорок років.

— Як багато! — задумливо каже Галочка.— Скількох це вона дітей уже навчила!

Коло портрета зупиняється ще хтось. Галочка не витримує і каже з гордістю:

— Це н а ш а Настасія Олександрівна!

Андрій Малишко

ПІСНЯ ПРО ВЧИТЕЛЬКУ

Сонечко встає, і шумить трава,
Бачу стежку, де проходиш ти, рідна ти,
Вчителько моя, зоре світова.
Звідки виглядати,
Де тебе знайти?

На столі лежать зошитки малі,
Дітвора щєбече золота, золота,
І летять, летять в небі журавлі.
Дзвоник ніби кличе
В молоді літа.

Скільки піросло й полетіло нас
На шляхи землі, в ясну блакить, у блакить.
А що в тебе знов та доріжка в клас,
Під вікном у школі
Явір той шумить.

Двох синів твоїх узяли фронти,
Воювали, не лічивши ран, тяжких ран.
В партизанську ніч посивіла ти,
Як в морози сиві
Непожатий лан.

Знов приходить юнь і шумить трава.
Пізнаю тебе я при вогні в наші дні,
Вчителько моя, зоре світова,
На Україні милій,
В рідній стороні.

З М І С Т

<i>Валентин Бичко.</i> ПЕРШЕ ВЕРЕСНЯ	5
<i>Олесь Донченко.</i> ЛЮБИМА КНИЖКА	7
<i>Віра Карасьова.</i> ПО ДОЛИНАХ І ПО ГОРАХ. Переклад з російської Ольги Яремійчук	14
© Видавництво «Веселка», 1977, переклад на українську мову	
<i>Василь Сухомлинський.</i> ПРОБАЧТЕ, ДІТИ... Я ЗАПІЗНИВСЯ...	18
© Видавництво «Веселка», 1977	
<i>Олександр Копиленко.</i> ПОРІЗАНА ПАРТА. Скорочено	19
<i>Віктор Кава.</i> ДИВО З МАЛЮВАННЯМ	28
© Видавництво «Веселка», 1977	
<i>Сергій Носань.</i> ОСТАННЯ ДВІЙКА	32
© Видавництво «Веселка», 1977	
<i>Іван Кириї.</i> ПРИКМЕТА. Скорочено	37
<i>Василь Омельченко.</i> НАШ УЧИТЕЛЬ	44
©Видавництво «Веселка», 1977	
<i>Дмитро Ткач.</i> МОЯ МАМА	52

<i>Василь Сухомлинський.</i> УЧИТЕЛЬ І УЧНІ ©Видавництво «Веселка», 1977	54
<i>Ірина Шкаровська.</i> МАРІЯ ІВАНІВНА. Переклад з російського оригіналу Ольги Яремійчук ©Видавництво «Веселка», 1977	56
<i>Оксана Іваненко.</i> БАБУСЯ	64
<i>Андрій Малишко.</i> ПІСНЯ ПРО ВЧИТЕЛЬКУ	68

МОЙ УЧИТЕЛЬ

Сборник. (На украинском языке)

Для младшего школьного возраста

Составил Александр Николаевич Ефимов

Художник Василий Андреевич Евдокименко

Издательство «Веселка», Киев, Бассейная, 12

Редактор І. В. Маценко. Художній редактор Г. Ф. Мороз.

Технічний редактор В. І. Дмухар.

Коректори Н. В. Третиниченко, Л. К. Скрипченко.

І. Б. № 528

Здано на виробництво 29. XII 1976 р. Підписано до друку 18/IV 1977 р. Формат 70×90¹/₁₆. Папір № 1. Фіз. друк. арк. 4,5. Обл.-вид. арк. 3,07+2 вкл. (0,28)=3,35. Умовн. друк. арк. 5,265+2 вкл. (0,29)=5,56. Тираж 100 000. Зам. № 54-7. Ціна 19 коп. Видавництво «Веселка», Київ. Басейна, 12. Львівська книжкова фабрика «Атлас» республіканського виробничого об'єднання «Поліграфкнига» Держкомвидаву УРСР, Львів, Зелена, 20.

19 коп.

8172 50
M 58

